

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Історичний факультет
Кафедра історії України, археології та спеціальних галузей історичної науки

Кваліфікаційна робота
Сакральна архітектура Городоччини Львівської області

Спеціальність 014 Середня освіта (Історія)
Освітня програма «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»

Здобувачки другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Носилевської Тетяни Володимирівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат історичних наук, доцент
Кіцак Володимир Миронович

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат історичних наук,
доцент Кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Костюк Леся Володимирівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП -----	4
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ -----	7
1.1. Історіографія дослідження -----	7
1.2. Джерельна база -----	11
1.3. Теоретично-методологічні засади -----	14
РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД МІСТА ГОРОДКА -----	16
2.1. Історія забудови міста Городка -----	16
2.2. Історичні пам'ятки, що не збереглися -----	20
2.3. Післявоєнна забудова міста -----	24
РОЗДІЛ III. САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА МІСТА ГОРОДОК -----	26
3.1. Костел Воздвиження Чесного Хреста -----	26
3.2. Церква Святого Івана Хрестителя -----	30
3.3. Церква Святого Миколая -----	36
3.4. Церква Святого Духа і Святої Варвари -----	40
3.5. Церква та монастир ченців Студитського уставу – Преображення Господнього -----	43
3.6. Церква святих Володимира і Ольги -----	47
3.7. Церква Благовіщення -----	49
3.8. Синагоги -----	55
РОЗДІЛ IV. САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА СІЛ ГОРОДОЧЧИНИ -----	59
4.1. Церква у с. Черляни -----	59
4.2. Церква у с. Керниця -----	61
4.3. Церква у с. Угри -----	64
4.4. Церква у с. Вовчухи -----	67
4.5. Церква у с. Галичани -----	70
ВИСНОВКИ -----	73
Список використаної літератури -----	75
ДОДАТКИ -----	78

Додаток А – Сакральні споруди міста Городка -----	81
Додаток Б – Сакральні споруди сіл Городоччини -----	89

ВСТУП

Історико-культурна спадщина українських міст і містечок є важливим джерелом пізнання минулого, що відображає складні суспільно-політичні, конфесійні та мистецькі процеси, які формувалися протягом століть. Особливе місце в цій спадщині належить сакральній архітектурі, адже саме культові споруди впродовж тривалого часу були не лише осередками духовного життя, а й важливими чинниками соціальної консолідації громади, носіями історичної пам'яті та символами національної ідентичності.

Галичина як прикордонний регіон Центрально-Східної Європи зазнала впливу різних державних утворень, політичних режимів і конфесійних традицій. Упродовж віків тут співіснували та взаємодіяли православна, греко-католицька, римо-католицька та іудейська релігійні громади, що безпосередньо позначилося на характері сакрального будівництва. У цьому контексті місто Городок та навколишні села Городоччини постають як показовий приклад простору, де архітектура храмів, костелів і синагог відображає багатовимірність духовного та культурного розвитку регіону.

Упродовж своєї історії Городок відігравав помітну роль у політичному, економічному й релігійному житті краю. Сакральні споруди міста та його околиць формували архітектурний образ поселення, визначали просторові домінанти та були тісно пов'язані з повсякденним життям мешканців. Водночас значна частина культових об'єктів була втрачена внаслідок воєнних подій, пожеж, цілеспрямованої руйнівної політики тоталітарних режимів або ж поступового занепаду. Це зумовлює потребу комплексного дослідження як збережених, так і втрачених пам'яток сакральної архітектури Городоччини.

Актуальність кваліфікаційної роботи полягає в необхідності всебічного наукового осмислення сакральної архітектурної спадщини Городоччини як важливої складової історико-культурного простору Західної України. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із проблемами збереження культурної спадщини, переосмисленням історичної пам'яті та формуванням

локальної ідентичності, дослідження сакральних споруд набуває особливої ваги. Аналіз архітектурних форм, стилістичних особливостей і конфесійної специфіки храмів дозволяє глибше зрозуміти історичні процеси, що відбувалися в регіоні, а також роль церкви в житті українського суспільства.

Вивчення сакральної архітектури Городоччини сприяє осмисленню значення релігійних інституцій у формуванні духовних цінностей, громадської активності та національної свідомості місцевого населення. Церква впродовж століть виступала важливим чинником збереження мови, традицій і культури, особливо в умовах бездержавності українського народу.

Саме тому дослідження історії храмів і парафій є невід'ємною складовою вивчення минулого населених пунктів регіону.

Об'єктом дослідження є сакральна архітектурна спадщина Городоччини.

Предметом дослідження є історичний розвиток, архітектурні особливості, конфесійна приналежність та стан збереження сакральних споруд міста Городка і сіл Городоцької територіальної громади.

Метою кваліфікаційного дослідження є комплексний аналіз сакральної архітектури Городоччини, з'ясування основних етапів її формування, визначення стильових та конструктивних особливостей культових споруд, а також оцінка їх сучасного стану та значення для культурної спадщини регіону.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

- проаналізувати наукову літературу та джерельну базу, присвячену історії Городка й сакральній архітектурі регіону;
- охарактеризувати загальні особливості архітектурного розвитку міста Городка;
- дослідити історію та архітектурні риси сакральних споруд міста, зокрема збережених і втрачених об'єктів;

- проаналізувати сакральну архітектуру сіл Городоччини та її роль у духовному житті громад;
- окреслити проблеми охорони, збереження та реставрації сакральних пам'яток у сучасних умовах.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від часу формування перших сакральних споруд на території Городоччини до початку XXI століття, що дає змогу простежити еволюцію архітектурних форм і конфесійних змін упродовж тривалого історичного часу.

Територіальні рамки кваліфікаційної роботи обмежуються містом Городком та селами Городоцької територіальної громади Львівської області.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації відомостей про сакральні споруди Городоччини як цілісний історико-культурний комплекс, уточненні окремих фактів щодо їх датування та архітектурних характеристик, а також у комплексному поєднанні архітектурного й історичного підходів до аналізу сакральної спадщини регіону.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в можливості використання її матеріалів у навчальному процесі з історії України, краєзнавстві, діяльності місцевих громад, освітніх ініціативах, під час підготовки екскурсійних маршрутів, а також у діяльності, пов'язаній із охороною та популяризацією пам'яток сакральної архітектури.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія дослідження

Дослідження сакральної архітектури Городоччини проводиться на перетині історико-архівних, архітектурно-стилістичних та соціокультурних підходів, що дозволяє комплексно оцінити розвиток, функціонування та значення культових споруд для місцевої громади. Аналіз храмів, костелів, монастирів і синагог виходить за межі простого опису їхніх архітектурних форм, представляючи ці об'єкти як живі свідки духовного, соціального й культурного життя регіону. Такий підхід дає змогу поєднувати дані архівних джерел, матеріали польових досліджень та архітектурні спостереження, відтворюючи еволюцію культових споруд у локальному та регіональному контексті. Крім того, він дозволяє простежити взаємозв'язок між урбаністичним середовищем, соціальною структурою громади та релігійною практикою, що суттєво збагачує розуміння ролі сакральної архітектури у житті населення.

Перші систематизовані дослідження історії Городоччини та її сакральної архітектури здійснив польський історик і краєзнавець К. Фалькевич. У монографії «*Monografia powiatu Grodeckiego*» він не лише описав адміністративний устрій і етнічний склад населення повіту, а й зібрав докладні дані про релігійні спільноти та культові споруди, включно з деталями архітектурного вигляду храмів, їхньої кількості, розташування та стану збереження [1]. Особливо цінним є його підхід до документування: Фалькевич фіксував не тільки зовнішній вигляд будівель, а й суспільну функцію храмів, роль священників і парафіян у житті міста. Наприклад, він надавав детальні описи костелу Воздвиження Чесного Хреста, дерев'яної церкви Святого Миколая, а також синагог Городка, зокрема їхніх планувальних рішень, декоративних елементів та матеріалів будівництва [1]. Це дозволяє сучасним дослідникам реконструювати соціально-релігійний ландшафт Городка кінця XIX століття. Доповненням до його досліджень став

«Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich», який містить систематизовані відомості про кількість храмів, синагог і монастирів, їхню конфесійну приналежність та місце розташування, що стало незамінним джерелом для порівняльного аналізу розвитку сакральної інфраструктури регіону [2].

На початку ХХ століття польські дослідники та адміністративні звіти відігравали важливу роль у фіксації стану пам'яток. Видання «Sprawozdania groma konserwatorów» містить докладні дані про реставраційні роботи та стан культурних об'єктів, дозволяючи відновити історичну зовнішність та внутрішнє облаштування храмів [3]. Наприклад, у цих звітах описано реставрацію костелу Воздвиження Чесного Хреста та дерев'яної церкви Святого Івана Хрестителя, де відновлювали каркасні конструкції, декоративні елементи фасаду та внутрішнє оздоблення. Дослідження, присвячені діяльності Владислава Ягайла, висвітлюють процеси урбанізації Городка та формування його міського середовища, що безпосередньо впливало на розташування храмів, їхню орієнтацію та архітектурні стилістичні особливості [4]. Завдяки цим матеріалам сучасні науковці можуть простежити зв'язок між містобудівними процесами та розвитком сакральної інфраструктури.

У другій половині ХХ століття українські науковці зробили значний внесок у вивчення локальної сакральної архітектури. Р. Горак досліджував етапи становлення культових споруд та їхні трансформації під впливом історичних подій і змін у конфесійному складі населення [46; 48; 49]. Він аналізував, як політичні та соціальні обставини впливали на стиль і функціонування храмів, наводячи конкретні приклади: наприклад, реконструкцію костелу Святого Миколая у Городку та зміни в його внутрішньому оздобленні після переходу парафії під іншу конфесію. В. Лаба приділяв особливу увагу історії парафій, взаємодії громади з духовенством та соціокультурній функції храмів як центрів освіти, благодійності та

суспільного життя. Він також досліджував роль культових споруд у формуванні місцевих традицій і культурної самобутності [54; 55].

Розвиток дерев'яної сакральної архітектури Городоччини висвітлили Р. Могитич і Л. Бачинська. Їхні дослідження включають детальні описи унікальних конструкцій дерев'яних храмів, методів каркасного будівництва, художньо-декоративного оздоблення та стилістичних особливостей [27; 41]. Наприклад, Могитич аналізував традиційні форми дахів та декоративні елементи іконостасів у церквах, а Бачинська фокусувалася на збережених фрагментах дерев'яних храмів, реконструюючи їхній первісний вигляд для сучасного культурного ландшафту. Завдяки їхнім працям можна простежити еволюцію місцевих архітектурних традицій і відновити втрачені деталі декоративного та конструктивного оздоблення.

Серед сучасних дослідників особливої уваги заслуговують С. Садовський та Л. Світенко, які проводять систематичний аналіз окремих храмів і синагог, їхніх архітектурних особливостей та реставраційних робіт [31; 33–40]. Садовський, зокрема, документує зміни внутрішнього планування храмів і декоративного оздоблення. Світенко аналізує питання функціонального використання сакральних споруд у сучасному соціокультурному контексті, висвітлюючи взаємодію громади та релігійних установ. М. Альтшіллер, О. Андрущишин і М. Кузьменко вивчають сакральну архітектуру через призму соціокультурного життя, показуючи, як храми, костели та синагоги слугували не лише релігійними центрами, а й осередками освіти, культури й місцевої ідентичності [18–20; 24].

Попри значний обсяг зібраної інформації, певні аспекти залишаються недостатньо дослідженими. Серед них - повсякденне життя культових споруд, міжконфесійна взаємодія, вплив локальних традицій на архітектурний вигляд і декоративне оформлення святинь, а також роль храмів і монастирів у формуванні міського простору та духовної ідентичності громади. Важливою особливістю дослідження сакральної архітектури Городоччини є використання міждисциплінарного підходу, що поєднує історіографічний

аналіз із залученням архівних матеріалів та напрацювань у галузі історії архітектури. Це дає змогу не лише узагальнити наявні наукові інтерпретації, а й виявити еволюцію поглядів дослідників на походження, функціонування та трансформацію культових споруд у різні історичні періоди. Таким чином, історіографія сакральної архітектури Городоччини постає як динамічний науковий процес, у межах якого поступово розширюється коло джерел, методів і підходів до осмислення духовної та архітектурної спадщини регіону. Дослідження цих аспектів відкриває нові горизонти для наукових пошуків, дозволяючи комплексно оцінити значення сакральної архітектури Городоччини у формуванні духовного, соціокультурного та історико-архітектурного ландшафту регіону.

1.2. Джерельна база

Джерельна база кваліфікаційної роботи є не лише репрезентативною, але й багатовимірною, що дозволяє детально відтворити історичний розвиток сакральної архітектури Городоччини в контексті соціальних, культурних та релігійних змін у регіоні. У дослідженні використано матеріали, які охоплюють різні історичні періоди – від середньовіччя до сучасності. Це дає можливість простежити еволюцію релігійних споруд, їхній зв'язок з урбаністичними процесами, демографічними перетвореннями і політичними впливами. Застосування багаторівневих джерел дозволяє не лише реконструювати архітектуру храмів, костелів та синагог, а й проаналізувати їхню функціональну роль у житті громади, особливості взаємовідносин духовенства з парафіянами, а також значення культових споруд у формуванні міського середовища. Особливий акцент зроблено на дослідженні міжконфесійних взаємодій і впливу місцевих традицій на архітектурний стиль та декоративне оформлення сакральних об'єктів. Такий комплексний підхід сприяє глибокому розумінню сакральної інфраструктури Городоччини як невід'ємної частини історико-культурної спадщини України.

Основу джерельної бази становлять письмові архівні матеріали, зосереджені у фондах Державного архіву Львівської області [5] та Центрального державного історичного архіву України у Львові [7]. До них належать актові документи, інвентарі церковного майна, візитаційні описи, матеріали гродських і земських судів, а також службове листування церковних і світських установ. Важливе значення мають метричні книги та парафіяльні хроніки Городоцького деканату УГКЦ [12; 76], які дозволяють уточнити хронологію заснування храмів, етапи їх перебудов, зміну конфесійної належності та демографічні особливості парафій. Цінними є також люстрації Руського воєводства [10], що містять відомості про матеріальний стан культових споруд, їхні земельні наділи та місце у структурі місцевого суспільства.

Окрему групу письмових джерел становлять історико-архітектурні та краєзнавчі матеріали, зокрема історико-архітектурний опорний план міста Городка [9], плани міста та описи забудови, які дають змогу простежити просторове розміщення сакральних об'єктів у міському середовищі та їхній взаємозв'язок з оборонною, адміністративною і житловою забудовою. Важливу роль у дослідженні відіграють праці О. Пилата, К. Студинського, І. П. Филевича, І. Франка, С. Бараца, а також монографія К. Фалькевича «*Monografia powiatu Grodeckiego*» [1], у яких зафіксовано відомості про кількість і типи культових споруд, конфесійну структуру населення, топоніміку та ранні описи архітектурних особливостей храмів і костелів. Незважаючи на описовий характер окремих праць, вони є важливим джерелом для реконструкції втрачених або суттєво перебудованих сакральних об'єктів.

Візуальні джерела представлені архівними фотографіями, кресленнями, іконографічними матеріалами та каталогами сакральної спадщини [15], які дозволяють відтворити зовнішній вигляд культових споруд, простежити зміни їхніх архітектурних форм і декоративного оздоблення у різні історичні періоди. Важливе місце займають матеріальні джерела - залишки фундаментів, архітектурні деталі, предмети церковного вжитку та елементи внутрішнього оздоблення храмів, що збереглися в музейних зібраннях. Їх аналіз сприяє глибшому розумінню будівельних технологій, художніх традицій і символіки сакрального простору.

Значну роль у дослідженні відіграють сучасні електронні ресурси та інтернет-джерела, які доповнюють архівні й друковані матеріали актуальною інформацією про стан пам'яток, реставраційні роботи та практики охорони культурної спадщини. До них належать інформаційні портали з історико-архітектурної спадщини України [62], туристично-краєзнавчі енциклопедії Dymba [63; 64], публічні бази сакральних споруд УГКЦ [73], ресурс Castles.com.ua [62], а також матеріали Wikimedia Commons [74; 75]. Особливу цінність становлять тематичні сторінки у соціальних мережах, зокрема

Facebook [64; 65; 66; 67], присвячені місту Городку та населеним пунктам Городоччини. На цих платформах регулярно публікуються старовинні фотографії, відскановані документи, локальні перекази, відеоматеріали та повідомлення про процеси реставрації храмів і костелів. Часто ці публікації є анонімними, проте вони містять унікальну інформацію, яка дозволяє реконструювати історію парафій, відстежити динаміку збереження сакральних об'єктів та взаємодію громади з культурною спадщиною.

Використання таких цифрових джерел у поєднанні з архівними, письмовими та візуальними матеріалами забезпечує всебічний підхід до дослідження сакральної архітектури Городоччини. Це дозволяє не лише відтворити історичний облік храмів і костелів, а й оцінити їхню роль у формуванні духовного життя та культурної ідентичності громади, а також простежити трансформації сакральних об'єктів у сучасному соціокультурному середовищі. Крім того, багатокomпонентна джерельна база створює підґрунтя для подальших порівняльних досліджень, вивчення впливу історичних змін на сучасний стан культурної спадщини та розробки рекомендацій щодо охорони та популяризації сакральних пам'яток регіону.

1.3. Теоретично-методологічні засади

Теоретичною основою дослідження є комплексна концепція вивчення сакральної архітектури як важливої складової культурної спадщини та локальної ідентичності регіону. Дослідження спирається на положення культурології, історії архітектури, історичного краєзнавства та теорії збереження культурної спадщини. Зокрема, враховано підходи до аналізу функціональної, художньої та соціальної ролі сакральних споруд, а також концепції культурної пам'яті, що дозволяють розглядати храми, костели, монастирі та синагоги не лише як архітектурні об'єкти, а й як носії локальної історії та духовних традицій.

Методологічну основу роботи становить поєднання історико-генетичного, компаративного, системного, хронологічного та структурно-функціонального методів. Історико-генетичний метод використано для дослідження походження та розвитку сакральних споруд Городоччини, їх еволюції архітектурних форм і функцій у різні історичні періоди. Компаративний метод дозволив порівняти архітектурні типи, стилі та конструктивні особливості храмів і монастирів, виявити регіональні та історичні відмінності. Системний аналіз дав змогу розглядати сакральні споруди як цілісну систему взаємопов'язаних елементів соціокультурного середовища, де архітектура, обрядовість і громада взаємодіють у єдиному культурному контексті.

Хронологічний метод забезпечує послідовний виклад історії виникнення, будівництва та трансформації сакральних споруд, що дозволяє простежити динаміку їх розвитку та визначити переломні моменти у функціонуванні релігійних центрів. Проблемно-хронологічний підхід застосовано для аналізу окремих аспектів культурного та архітектурного розвитку, зокрема будівництва храмів, реставраційних робіт, трансформації інтер'єрного та декоративного оформлення.

Статистичні методи використано для узагальнення даних про кількість і стан сакральних об'єктів, їх розподіл за типами та архітектурними стилями,

а також для аналізу динаміки збереження культурної спадщини у сучасний період. Метод аналізу документів дозволяє опрацьовувати архівні та публічні джерела, включаючи метричні книги, парафіяльні хроніки, люстрації, історико-архітектурні плани та сучасні електронні ресурси. Біографічний метод застосовано для вивчення внеску окремих архітекторів, майстрів, духовних і громадських діячів у розвиток сакральної архітектури регіону.

Метод контент-аналізу дозволяє досліджувати сучасні цифрові джерела, зокрема соціальні мережі та онлайн-публікації, що висвітлюють історію, стан і трансформацію сакральних споруд.

Прогностичний підхід застосовано для окреслення перспектив збереження та відновлення сакральних пам'яток, визначення шляхів інтеграції культурної спадщини у туристичні та освітні програми регіону.

Теоретично-методологічний інструментарій включає також концепції культурної дипломатії, культурної пам'яті, культурної та духовної ідентичності, а також підходи до сталого розвитку міст і територій, що враховують важливість історико-культурної спадщини для соціально-економічного та культурного розвитку Городоччини.

Методологічний плюралізм, застосований у роботі, дозволяє поєднати кількісні та якісні підходи, історичний та сучасний аналіз, а також інтегрувати традиційні архівні, візуальні та матеріальні джерела з сучасними цифровими та краєзнавчими ресурсами. Це забезпечує багатовимірний аналіз сакральних споруд як об'єктів культурної спадщини та складових туристичного потенціалу регіону.

РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД МІСТА ГОРОДКА

2.1. Історія забудови міста Городка

Городок є одним із чисельних райцентрів Львівської області. Місто, яке здавалося б нічим не відрізняється від інших провінційних містечок. Але є у ньому, щось особливе, так в принципі як і у всій Львівській області, адже наш терен, на мою думку, розміщений на стику двох цивілізацій і культур - східної і західної. Це дало нам змогу запозичити найкраще із двох культур, хоча не можна забувати і по власні національні надбання. Одним із проявів культурного розвитку без сумніву можна вважати сакральну архітектурну забудову міста. На мою думку, саме архітектура несе у собі відбиток історії минулих поколінь, а найголовніше, відображає матеріальний і духовний стан місцевих мешканців різного часу.

Незважаючи на занедбаний стан історичної забудови міста, тут збереглися ряд будинків, що репрезентують різні епохи в історії вітчизняної архітектури. Серед споруд, що перебувають у списках пам'яток, та визначених під час натурного обстеження ново виявленими пам'ятками архітектури слід назвати: парафіяльний костел Чесного Хреста, який почався будувати в епоху готики і має нашарування пізніших архітектурних стилів, ренесансу, бароко і модерну; костел Францисканців (тепер Студитів) незважаючи на офіційно ранню дату (поч. XV ст.) насправді збудований в ренесансно-бароковій манері, на сьогодні майже повністю відбудований; церква Благовіщення походить з початку XVII ст. і репрезентує традиції народної церковної архітектури, що зазнала впливів європейського ренесансу, які виражені в архітектурному декорі; церква Святого Івана Хрестителя - яскравий приклад деревинної церковної архітектури, існуюча споруда, що походить з XVIII ст. зберегла у чистому вигляді давні традиції монументальної дерев'яної архітектури, дзвіниця зараз відреставрована, репрезентує стиль ампір на народні традиції [29 С.10-11].

Пам'яткою історії та будівельної техніки середньовіччя є збережені пивниці в забудові Ринкової площі. Вони ілюструють високий статус міста як торгового центру, хоч сама забудова походить і пізніших часів. Фрагменти середньовічної фортифікації є зовнішньо-невизначними, проте унікальними зразками середньовічного оборонного будівництва. Ними є міські і замкові обводнені рови, що досить добре збереглися, зовнішній ескарп валів, окремо стояча оборонна споруда в північній частині замку, гребля по якій проходить вулиця Перемишлянська [9 С.207].

У спостерігача, який прогулюється вулицями міста склалося б враження від окремих будинків, що формують міську сітку елементів благоустрою малих форм, «проривів» природного оточення в середовище вулиць. Найважливішим компонентом у цьому ряді є забудова. Архітектурні доміанти загальноміського значення задають систему просторових орієнтирів, добре розрізняються з далеких точок сприйняття. Крім них розрізняються локально просторові доміанти, що підпорядковують собі окремі ділянки міського середовища, формують характер локальних вузлів вулиць, перехресть. Велике значення у формуванні простору вулиць і площ мають фасади будинків, що сприймаються при безпосередньому наближенні. Такі фасади можна вважати якістю архітектури викликаючи позитивні емоції у глядача. Інші будинки мають оформлені фасади які проте залишають глядача байдужим. Оку спеціаліста помітні фасади деяких будинків, котрі безперечно колись мали добре оформлення, зараз втрачене.

В багатьох місцях фронт забудови має «провали». В них різьнуть око глухі, неоформлені торці, хаотичні задвірки. Розкриттю деяких видів і високоякісних фасадів заважає екрануюча зелень.

Деякі вулиці і головна площа в місті мають визначальний характер, що надає їм неповторності. Вона визначається співвідношенням забудови з архітектурними доміантами, чи розкритим природним оточенням, типом забудови – щільно заблокованою чи окремо стоячою, окремими деревами, огорожами, мурами і малими формами (пам'ятниками). До найяскравіших у

цьому відношенні ділянок міського простору належить вулиця Львівська, історично найголовніша про підході до міста.

В'їжджаючи до міста, спостерігач попадає в середовище сформоване передміською садибною забудовою. По мірі наближення до центру забудова вирізняється якісним архітектурним опорядженням. Першою візиткою є гмах повітового суду репрезентативна адміністративна будова часу Австрійської імперії. Слідом за нею починаються респектабельні вілли та стилеві будинки. Опинившись на мості перед спостерігачем відкривається силует фарного костелу з гарною кам'яною фігурою на передньому плані, та оборонним ровом. Розташована з права громістка будівля школи затуляє праву частину панорами.

Середміська частина вулиці Львівської сформована репрезентативними міськими будинками, архітектура яких намагається конкурувати з архітектурною фактурою фарного костелу. Цього враження не в стані зіпсувати навіть сучасна багатоповерхова вставка (вул. Львівська 3) яку варто гармонізувати.

Споруда Ратуші повинна була замкнути перспективу вулиці Львівської при вході на площу. Поте надмірно високе озеленення скверу заважає сприйняттю цієї важливої для міста видової точки. Більш розкритими є північна та східна сторони, які задають масштаб і архітектурне обличчя цієї площі. Прикре враження залишають обшарпані при ремонтах фасади цікавих колись будинків. З площі розкривається перспектива на церкву Благовіщення. Ця вулиця має камерний замкнутий характер, але є недеформованою. В південному та західному фронтах забудови помітні втрати. З північно-західного кута ринку розкривається вид на стародавній дитинець. Чітко видно, що забудова вулиці Замкової мала високоякісне архітектурне оформлення, котре збережене лише частково.

В кінці вулиці Замкової розкривається вигляд на стародавнє єврейське містечко Гнін, де колись над самим ставом стояли три показні синагоги.

Вулиця Валова з характерною 1-2 поверховою містечковою забудовою. Незважаючи на високу архітектурну якість забудови вона справляє цілісне враження. В середовищі вулиці помітна віддалена територіально-домінантна вежа міської ратуші. Назва вулиці співзвучна з наявними ескарпами валів, що підносяться над лівою її стороною.

2.2. Історичні пам'ятки, що не збереглися

Багато будівель, що існувало в місті не збереглися до сьогодні. На їхньому місці зараз немає нічого, або навпаки - зеленіс Городоцький парк. Історичні джерела фіксують відомості про деякі з них.

Городок досить довго вважався фортецею, хоча не зафіксовано ні одного випадку, щоби ця фортеця витримала ворожий натиск. Хоча саме географічне розташування обороняло місто від нападу, проте надіятись тільки на болота не доводилося – це стало зрозуміло після нападу турків і татар. А тому польські королі вживали всіляких заходів, щоб укріпити Городоцьку фортецю.

Найвизначніша городоцька споруда оборонного характеру - замок, на сьогоднішній день не існує, а на його місці знаходиться камінь, на якому висічена дата заснування міста. Замок був улюбленим місцем Владислава Ягайла. Але після його смерті поступово почав занепадати, хоча в один момент споруді вдалося відродитися і зажити повноцінним життям. Сталося це за правління короля Стефана Баторія, коли в замку проживав воєвода, гетьман коронний Микола Мелецький, що через дружину був зв'язаний родинними зв'язками з Радзивілами. Тут, у своїй городоцькій резиденції, відремонтованій і омебльованій наново, він приймав найвідоміших на той час людей, серед них, зокрема канцлера і гетьмана коронного Яна Замойського. На реставрацію пішли значні кошти [46, С. 56]. Через сто років замок був руїною, а коли місцевий староста Зигмунд Мишковський збудував новий замок, його видатки були відшкодовані сеймом. Це було в 1611 році. Однак чи замок горів, чи був недобудований - невідомо. В 1618 році згадувалось на сеймику у Вишні, щоб спустошені замки, яким є городоцький, були реставровані і краще утримувалися [3, С.21]. Але староста, проте недбало поставився до доручень сейму, вважаючи забудову замку взагалі непотрібною, оскільки набіги татар у ті часи були мало не щорічні.

«Люстрації Руського воєводства 1661-1665 рр.» фіксують, що: «Городоцький замок спалений під час козацької і московської війни і

знищений, що зрівнявся з землею. Зараз (відомості на 1661-1665 рік) є тільки 1 будинок для пана підстарости, в якому є будинок з кімнатою і стінами. Крім нього нема жодного будинку» [10, С.301]. Отже з відомостей які нам залишив невідомий автор виходить, що замок складався не з однієї будівлі, як вважали радянські краєзнавці, а з кількох.

Та все ж час зробив своє. На сьогодні замку вже не існує, як не існувало століття назад. Замкові фундаменти розібрано і кілька десятків фір каміння забрано, решта засипано землею. Два пагорби у цьому парку насипані людськими руками. Польський краєзнавець Фалькевіч вказує, що «з пагорба, який розташований в західній стороні парку, над ставом, вода вимиває людські кості...» [1, С.132-133]. Не дивно, що замок так швидко був зруйнований, адже не одноразово брав участь у війнах і вищенаведена цитата, як найкраще підтверджує це.

Крім того унікальною пам'яткою архітектури могли б бути синагоги, а будинки самого єврейського містечка Гнін (зараз вулиця І. Франка), яке колись знаходилося за містом, і досі вражають своєю неповторністю. На жаль, не зосталося на пам'ять про єврейську общину жодної споруди з цілого комплексу божниць, які стояли над ставом ще в 20-30-х роках ХХ ст. У Городку була як дерев'яна синагога з ХVІІ ст., так і комплекс мурованих божниць з ХVІІ - ХVІІІ століть.

Оскільки місто було заселене самими католиками, староста Ян Гнінський воєвода холмський почав закладати на замкових пагорбах окреме містечко для євреїв, яке назвав Гнін (Гнінсько). Тим самим він порушив попередній королівський указ 1554 року, за яким категорично заборонялося євреям жити в Городку. Ян ІІІ в 1684 році підтверджує фундацію Гніна. Єврейське містечко налічувало 62 будинки 124 комірники, 18 броварів (з них 3 польських) і воскобійню. За австро-угорських часів тут, як і в більшості західноукраїнських міст, проживало багато євреїв, тому переважна більшість згадок про Городок в Інтернеті пов'язана саме з єврейською діаспорою. Найперші поселенці-євреї з'явилися тут ще в 1444 році. У 1908 році в

Городку було 13 банків, 10 з них належали євреям. Після початку Першої світової війни багато сімей виїхало з міста [52, С.197]. У місті до другої світової війни було 4 іудейські синагоги і 3 молитовні дома. Синагоги були побудовані із каменю і цегли, дахи були шатрові, покрівля з черепиці і оцинкованої бляхи. Дві синагоги і два молитовні дома належали ортодоксальним іудеям-хасидам, а дві інші синагоги і молитовний дім «Мітнагдім» належали (прогресивним) іудеям-реформаторам.

Синагоги хасидів називалися «Бет-гамідраш» і «Раши». Вони стояли поряд над схилом горба по вул. Колійовій (тепер І. Франка) неподалік старої ветлікарні, яка до війни мала назву «Марудна стайня».

Головна синагога реформаторів «Шіль» стояла поряд з синагогами хасидів, але ближче до ветлікарні, а друга синагога реформаторів, багата і дуже гарна, «Тилим» стояла на території де тепер автобусна станція; до неї ходили молитися іудеї-аристократи.

У 1684 році євреї збудували синагогу з цегли і каменю, яка мала назву «Раши», а інші синагоги і молитовні дома були побудовані в ХІХ і на початку ХХ століть. «Шіль» приблизно побудована в 1830-х роках, а «Бет-Гамідріш» - в 1850-х роках [33, С. 4]. Молитовні дома стояли на території, де тепер продовольчий ринок, котельня універмагу, нова лазня.

У 1941-44 роках німецькими фашистами майже повністю було знищене єврейське містечко Гнін. Від нього залишилось лише кілька будинків. Всі синагоги і молитовні дома були зруйновані, єврейська школа хедер вже в післявоєнні роки була переобладнана в житловий будинок, надбудовано пізніше другий поверх. Один із молитовних домів стояв там де зараз знаходиться автобусна станція. До нього ходили молитися іудеї-аристократи. Інші - на місці сучасного продовольчого ринку, котельні універмагу, нової лазні.

На жаль людські переконання, час і війни внесли свої корективи у архітектуру міста. Крім вище згаданих пам'яток, існувало ще безліч дрібних будинків-шедеврів, таких наприклад як: старий млин побудований на

початку XV ст. Відомостей про нього майже не маємо, житлові єврейські будинки. Хоча цвинтар і не належить до архітектурних споруд, але все ж таки хотілося б наголосити на знищенні двох єврейських поховань, з надгробків зроблена дорога. На одному з них знаходиться вугільний склад, на іншому – людські городи [33, С.4]. Це ще раз підтверджує вищенаведені слова про час і війни.

2.3. Післявоєнна забудова міста

У радянський період територія міської забудови майже не зросла. З'явилися квартали садибної забудови в західній, південно-західній та східній частині міста. Ряд 2-3 поверхових будинків були збудовані по вул. Львівській. В той же час опорядження цінної забудови ринкової площі сильно понищено часом і невдалими ремонтами. У післявоєнний час приватному будівництву приділялося мало уваги. Основний акцент наголошувався на спорудах громадського і економічного і державного значення. Так за радянських часів у Городку функціонувала швейна фабрика (працює і зараз, так як і більшість підприємств), механічний завод, завод продовольчих товарів, друкарня. З підприємств агропромислового комплексу - сучасний ВАТ «Агротехсервіс», молочний завод, хлібоприймальне підприємство. Зараз діє 6 самостійних підприємств побутового обслуговування, 41 заклад торгівлі і та громадського харчування. Більшість установ були новозбудовані, але частина підприємств розташовувалися в будівлях, які існували ще до Другої світової війни. Кінотеатр і футбольний стадіон «Колос» разом із прилеглими до нього спорудами (роздягальня для спортсменів, духова кімната) були збудовані у 1-й половині 50-х років [32, С. 4]. Крім того в місті є забудова яку радянське керівництво не встигло реалізувати. Це так званий «Райком» - величезна п'ятиповерхова будівля з підвальним приміщенням і бляховим покриттям даху. Споруда вражає своєю помпезністю і розмірами, що не відповідають потребам райцентру.

На території міста постійно ведуться роботи із будівництва нових житлових приміщень для мешканців та розширення площ промислових підприємств Городка. Площа зайнята під житлові будинки, господарські будівлі та споруди складає 277,2 га., або понад третину території міста. Райцентр налічує 206 багатоквартирних будинків з 2260 квартирами та 2600 приватних житлових будинків, загальною площею понад 500 тис. кв. м. житлова забезпеченість, або площа житла на одного жителя Городка складає – 27, 2 кв. м.

Основними об'єктами добудови є:

- школа на 1296 учнівських місць по вул. Чорновола (вартість 9373,4 тис. гривень)
- перепрофілювання адмінбудинку під лікарню (так званий райком) на вулиці Чорновола (вартість 6,5 млн. гривень).

Введено в дію у другій половині 90-х рай вузол зв'язку 4-х поверхову будівлю, яка лише трохи поступається вищезгаданому «райкому». Завершується спорудження лікарні, розпочато будівництво поліклініки. Середню школу №5, яку почали будувати у 1997 році, завершили у 2004 році, правда лише один корпус. В ньому учні змогли вперше розпочати навчання 15 січня 2005 року, а старе приміщення школи здали в оренду місцевому підприємцю. У планах мерії – облаштування сучасних зон відпочинку на ставках, які оточують місто на 500-гектарній площі, реконструкція майдану Гайдамаків [31, С. 2].

Переживши руйнації і пожежі, часи занепаду і злету, пройшовши через вир століть і поневірянь, Городок береже свою самобутність, відроджується розвивається та молодіє.

РОЗДІЛ III. САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА МІСТА ГОРОДОК

3.1. Костел Воздвиження Чесного Хреста

Серед найбільших християнських храмів городоцького райцентру виділяється головний костел Воздвиження Чесного Хреста (див. додаток №1. А1). Латинська парафія у Городку є однією з найстаріших у цій архідієцезії (після Львівської та Яворівської). Вона заснована у 1372 році завдяки фундації князя Владислава Опольчича. Про перший костел у Городку нічого невідомо [30, С. 8].

У 1419 році король Владислав Ягайло наказав вимурувати костел з цегли, але вимурували його лише до половини. Того ж року, коли він був у Городку, видав особливий привілей силою якого Городоцькому плебанові визначили десятину, тобто що десятий сніп від цілого городоцького староства. Однак незабаром ця споруда виявилася замалою для вірних, які у великій кількості прибували до Городка. А в XVI ст. Було зведено дзвіницю біля костелу. Однак у XVIII ст. її було реконструйовано і добудовано [4 С. 88].

У 1902 році проведено значну реставрацію костелу. Його архітектура увібрала в себе три стилі – готичний, бароко і модерн.

Костел має охоронну грамоту (за № 416), затверджену Постановою Ради Міністрів УРСР від 24 серпня 1968 року (№970).

Костел не раз впадав у бідність, не раз його спустошували. Але завжди із скрути йому допомагали вийти добродійці, серед яких були королі Владислав Ягайло, Сигизмунд I Старий, Сигизмунд II Август, Сигизмунд III, які дарували чимало грошей. Давали данину храму староста і посідач вийтвства, шляхта записувала храму свої маєтки. Пан Гнінський зобов'язав євреїв жертвувати чималі кошти на костел. На нього працював млин у Городку, Добростанах і Любіні Великому. Йому належало два млини у Кам'яноброді та дві корчми у Городку.

На вівтар Матері Божої запис і пожертву в 1443 році зробив король Свидригайло, а в 1546 році - Сигизмунд I Старий. В 1616 році костел, хоч і був мурований, згорів дощенту разом із всім містом. Відтак шляхта на

сеймику у Судовій Вишні звернулася до короля з тим, аби допоміг відновити святиню [4, С. 89].

На той час у храмі було шість вівтарів: Божого Тіла і Воздвиження Чесного Хреста – головні, а також бічні – Вознесіння Матері Божої, Св. Анни, Матері Божої Ружаньцової, Благовіщення і Св. Трійці. Образи Матері Божої були прикрашені різноманітними коштовностями.

Найбільше спричинилися до розбудови храму помічники львівського судді та Городоцького вйта Петро Цеслінський і його брат Ян. Вони у 1553 році розширили костел, збудували його теперішню середню частину, за що по смерті були поховані у крипті під костелом (про це сповіщає епітафійна дошка, а на дверях повірізьблювано їхні герби). В крипті також поховано і інших видатних людей.

Неподалік костелу знаходилися цвинтар, трупарня і дзвіниця. На дзвіниці висіло шість дзвонів, найбільший з яких був освячений 1753 року єпископом Єзерським і присвячувався святому Христофору [4, С. 92].

Наприкінці XVIII ст., згідно з розпорядженням Папи Римського, заборонялися кладовища в середині міста. Відтак цвинтар біля костелу був зліквідований і в 1775 році перенесений на вйтівську юридику, де він знаходиться і до нині. Через багато років на колишньому цвинтарі пробощ Антоній Янушевський посадив сад і парк, що спускався аж до річки [34, С. 7].

12 вересня 1938 року повітове староство в Городку звернулося до воєводського уряду у Львові з проханням дати дозвіл на розширення парафіяльного костелу в Городку.

7 березня 1939 року додатково до попереднього прохання парафіяльний уряд посилає проект розбудови костелу. В березні 1939 р. воєводський уряд у Львові відписує, що поданий проект розширення костелу з дзвіницею не вирішить проблеми забезпечення потреб віруючих, єдиний вихід із ситуації побудова нового костелу. Старий повинен залишитися у незмінному вигляді як цінний об'єкт архітектури, показуючи стилеві нашарування кількох епох. Але повітове староство знову звернулося до повітового уряду у Львові з

проханням про дозвіл розширити парафіяльний костел, бо місця для побудови нового в Городку нема.

4 липня 1939 року комітет розбудови римо-католицького костелу, приймаючи п'ять ескізів змін до проекту розбудови парафіяльного костелу, зобов'язується домовитись з професором Віктором Броніславом, який представляв проект про використання проектних змін [3].

За період з 10 червня до 1 липня 1939 року під керівництвом місцевого майстра Антонія Сліпка закладено фундаменти під наву костелу, розібрано при цьому головну частину дзвіниці разом із головним порталом. Подальші будівельні роботи (на суму у 12201 злотий) виконувала фірма Томаса Тихоновича з Судової Вишні. З 12 липня до кінця серпня було вимуровано фасад до коловидного вікна над головним входом, а також бічні стіни і частково зведено склепіння хорів.

5 вересня 1939 року в зв'язку з початком Другої світової війни будівельні роботи було припинено. З приходом на Західну Україну радянських військ (1939-1941 рр.) частину будівельних матеріалів розграбували, а частину зберегли парафіяни. Продовжили розпочату справу 29 вересня 1941 року під час німецької окупації. Справою зайнялася фірма Т. Тихоновича, а керував будівництвом майстер з Городка Муринець. Теслярськими ж роботами опікувався Пастернак.

Фігура Матері Божої була виїнята з ніші старого фасаду костелу і подана на реставрацію до скульптора Александра Бохуса, асистента Львівської школи артистичного промислу (невідомо, чи цей задум вдалося зреалізувати).

5 травня 1942 року німецька влада заборонила будівництво костелу. Але його через два місяці за мовчазної згоди місцевого комісара продовжили. Цьому посприяли староста о. Володимир Демчук і бургомістр Городка Іван Бурда. В цей час було завершено зведення фасаду. Виготовлені Львівськими скульпторами А. Бохусом і Юліаном Міколайським скульптури Св. Петра і Св. Павла були встановлені у ніші фасаду. Згодом у верхній ніші

(центральною) розмістилась і фігура Матері Божої. Віконну столярку виготовив столяр А. Хаас, а залізні елементи - слюсар Пішак. Майстер Косінський виконав головний портал. Вхідні дубові двері, прикрашені барельєфами А. Бохуса, встановлено в березні 1943 року. Різні технічні роботи проводилися до 15 липня 1944 року і з поверненням радянських військ були припинені [34, С. 7].

У результаті розбудови костел був продовжений із заходу, він набув бічні нави, нову захристію та багато елементів, які його прикрашали.

Ксьондз П. Мікульські виїхав з Городка 12 червня 1946 року, взявши із собою велику кількість предметів, які належали костелу, вони заповнили півтора залізничного вагона. Частина цих предметів згодом була розміщена в різних костелах Польщі, зокрема - в Жешуві, а розібраний орган зберігався в жіночій гімназії м. Ополе.

Скульптури Розп'яття Ісуса Христа, Св. Станіслава і Св. Войцеха з головного вівтаря залишилися в Городку і були переховані у приватних осіб.

З 1947 року радянською владою костел був відданий під склад, який спочатку використовувався для зберігання зерна, а потім – для потреб служби цивільної оборони і львівського заводу «Кінескоп». В підсумку, він був знищений настільки, що тут не залишилося жодних оздоб і образів. 15 травня 1990 року костел був повернутий Римо-Католицькій громаді Городка, а 14 липня 1990 року – повторно освячений.

Римо-католицька громада міста доклала і докладає значних сил і коштів з пожертв мирян, щоб відновити костел після багаторічної варварської експлуатації.

Щороку 14 вересня в костелі святкується парафіяльний відпуст Воздвиження Чесного Хреста.

3.2. Церква Святого Івана Хрестителя

Церква святого Івана є окрасою нашого містечка (див. додаток № 1. А2), свідченням того, що українці проживали тут з давніх часів. Перша будівля храму, як про це йдеться в документальних згадках, була зведена з дерева в 1403 році [38, С. 3].

Церква Святого Івана Хрестителя - дерев'яна, тризубна, триверха, побудована з соснових брусів на дубових підвалинах, у плані складається з 3-х квадратних зрубів з більшим центральним. Зруби накриті шоломовидними куполами на восьмибічниках і завершені маківками на глухих ліхтарях. Обшиті на всю висоту гонтом зруби оточені піддашшям на виступах вінців. В інтер'єрі всі зруби розкриті в висоту до основи ліхтарів. Бабинець, що розкривається в наву арковим вирізом, перекритий хорами, які утворюють емпору. У церкві знаходиться іконостас XVIII ст., чотириярусний, різьблений і позолочений. Різьба царських воріт виконана в стилі рокайль. Стіни зрубів покриті живописом у вигляді окремих фігурних композицій. Церква належить до унікальних витворів архітектури і знаходиться під охороною держави як пам'ятка республіканського значення (охоронний № 148, Постанова Ради Міністрів УРСР від 24 серпня 1968 р. № 970).

Біля храму знаходиться цегляна дзвіниця, побудована за ініціативи священика Льва Трещаківського в 1863 році [38, С. 3]. Вона квадратна в плані, триярусна. Кути першого ярусу четверика закріплені доричними пілястрами. Другий і третій яруси у плані восьмикутні. Бокові стіни другого ярусу мають овальні віконні прорізи, обладнані дерев'яними решітками для кращого виходу звуку на зовні від дзвонів. Найвищий третій ярус за периметром обладнаний балконом з ажурною металевою огорожею. На всі чотири сторони світу в стінах виконано по одному отвору для годинника. Дзвіниця завершується шоломовидним куполом, покритим оцинкованою бляхою. В 1950-х роках бурею купол був скинутий на землю, а на його місці через де який час побудували новий купол, який стоїть і до нині.

У 1660 році храм Івані Хрестителя згорів і був відбудований стараннями родини Попелів. Відбудована церква у 1752 році знову згоріла в наслідок страшної пожежі, яка охопила ціле Черлянське передмістя і залишила бездомними багатьох передміщан [9].

Через три роки, у 1755-му, на тому ж місці було знову відбудовано церкву Св. Івана, яка в основному без змін збереглася і до нині. У 1802 році до неї зі східного боку добудовано невелике приміщення – захрестя. Ще за часів перебування у Городку короля Ягайла ним було подаровано церкві луги та ґрунти вздовж старого Вишенського гостинця шириною як церковне подвір'я. Це поле мало назву “церковне”, або “ксьондзове”. Після смерті короля поляки мали претензії на ці землі, але брат Ягайла - Свидригайло, якому дістався Городок у 1443 році. Підтвердив спеціальним привілеєм даровизну, і, як стверджують історики, писаний був той привілей руською мовою [1, С. 123].

Під час народних рухів, які охопили наш край на початку 17 століття, і в роки визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького стара церква була свідком цих подій. У ній в 1648 році побували козаки полковника Капусти, переслідуючи поляків, що відступали. Немов рідних зустрічали козаків галицькі українці, в церкві служили Служби Божі на їхню честь.

Ще донедавна серед міщан ходили такі перекази, що в цій церкві гетьман Богдан Хмельницький брав шлюб.

При храмі діяло братство, яке мало такий великий вплив, що королі змушені були за період з 1643 по 1753 роки надати і поновити 17 привілеїв. За привілеєм від 10 травня 1663 року дозволялося при братстві організувати лікарню та школу (ЛДНБ, м Львів, відділ рукописів, архів Бурштинського замку № 18/III, арк. 31). У датованому 1663 роком акті про маєток братства при церкві Івана на Городоцькому передмісті відзначено, що земляні володіння цій церкві були надані ще руськими князями, очевидно – в період існування Галицько-Волинського князівства. Отже, з цього випливає, що церква існувала ще задовго до приходу поляків до Городка в 1349 році.

У своїх спогадах в книжечці „Без зерна неправди” про церкву Св. Івана о. В.Лиско згадує: „... на Черлянськiм передмiстi була стара дерев’яна церква, з каплицею, де вiдбувалися два рази в роцi вiдпусти у свята Святого Йоанна Хрестителя.

Бiля церкви вже за мого попередника було завезено багато камiння, але консерваторська комiсiя не дозволила старої церкви розiбрати, а камiння в часи вiйни вiйсько розiбрало” [56, С. 101]. З частини збереженого камiння зi сторони Черлянської вулицi, тепер вулиця В. Стуса, побудовано кам’яну огорожу бiля церкви завдовжки 30 метрiв, яка збереглася до нинi [38, С. 3].

У серединi ХVІ ст. в Городку проживав i працював вiдомий в iсторiї української лiтератури “вчений муж” – Єремiя. В хронiцi А. Петрушевича згадується, що в церквi Пилипа у Хишевичах зберiгається рукописне Євангелiє з 1546 року, в якому записано, що створене воно працею i пильнiстю вченого мужа в дияконах Єремiї, замешканого у той час у Городку Сольному [13].

З давнiх-давен на Великдень бiля церкви Св. Івана збиралась молодь i спiвали гаївки (в Городку їх називали “галями”, якi ще добре пам’ятає старше поколiння). Вони були забороненi росiйською владою наприкинцi 1950-х рокiв, а церква закрита на кiлька рокiв скорiше, у 1952 роцi.

З пiвденного боку церкви у 1802 роцi побудовано муровану каплицю, покриту гонтою, яка має назву Усiкновення Голови Іоанна Хрестителя. Наприкинцi 1930-х рокiв каплиця була перекрита оцинкованою бляхою. У верхньому примiщеннi встановлено мистецьки виготовлений вiвтар, бiля якого на храмовi празники вiдбувалися i вiдбуваються величнi Богослужiння.

У нижньому напiвпiдвальному примiщеннi встановлено скульптурну композицiю усiкновення голови Івана Хрестителя. До примiщення зi сiдної сторони є вхiд, через який на празник лiтнього Івана люди на колiнах входять, вiддаючи шану Івану Хрестителю, а покидають примiщення через вихiд у захiднiй стiнi. Того ж 1802 року було побудовано, ще двi мурованi каплички,

присвячені Св. Іванові, в середині яких за скляними віконцями знаходяться святі ікони.

Найстаріший розпис у 1861 році виконав у храмові малярі Ф. Щербаковський відомий майстер живопису. Запросив його тодішній священник Л. Трещаківський який саме цього року прибув на парафію до Городка, - один із найактивніших діячів українського відродження. Саме завдяки йому Галичина мала Народний Дім у Львові, український театр, “Руську бесіду”, антиалкогольні товариства. Він був талановитим письменником, творчість якого високо цінував І. Франко. Помер Лев Трещаківський 16 травня 1874 року і похований на городоцькому цвинтарі [46, С. 42; 47, С. 72].

За часів російсько – більшовицького панування в 1952 році церква була зачинена і ключі від неї знаходились в Городоцькому райкомі комуністичної партії. Тодішня влада в Божому храмі зробила склад церковних речей ввезених з усіх зачинених церков Городоцького району, довівши внутрішній інтер’єр до великої руйнації.

Реставрацію церкви було здійснено в 1980 році групою архітектора Б. Кіндзельського. Тоді храм постав у своєму первісному вигляді, і його було оголошено пам’яткою народної архітектури Галицької школи [38, С. 1].

Під тиском громадськості влітку 1989 року церкву було передано віруючим, і перша служба Божа відбулася на передодні свята Івана Хрестителя того ж року. За роки незалежності України всередині церкви і зовні проведено велику роботу зі зміцнення основних конструктивних елементів: на весні 1990 року – зміцнено фундаменти, банда менти, бані церкви і піддашшя навколо неї покрито новою гонтою, всередині позолочено і від реставровано іконостас. Правда, під час останньої реставрації пошкоджено деякі старі розписи церкви і написи побудови церкви над вхідними дверми, чим завдано значної шкоди будівлі як пам’ятці архітектури.

4 грудня 1990 року церкву було передано православної громаді міста, а в 1991 році на храмовий празник Усікновення глави Івана хрестителя після закінчення ремонту ззовні і всередині церкви її було освячено.

Черговий раз змінено покрівлю куполів і піддашся церкви та покрито новими гонтами влітку 2001 року.

На відзнаку 1000 - ліття хрещення України біля церкви в 1988 році встановлено великий дубовий хрест з табличкою, на якій зроблено напис:” В пам’ять 1000 - ліття хрещення Руси - України 988 – 1988 рр.”.

Неподалік дзвіниці на початку 1990-х років встановлено скульптуру Матері Божої роботи городоцького скульптора Василя Луціва. У давнину біля церкви був цвинтар, який у XVIII ст., з приходом до Городка австрійської адміністрації, закрили.

На захід від церкви стояв колишній парохіальний будинок, над яким на початку 1960 року було добудовано другий поверх, а всередині суттєво реконструйовано його.

У цій плебанії проживали з сім’ями отці – декани греко – католицької церкви Лев Трещаківський, Володимир Лиско, Епіфаній Роздольський та ін. 14 серпня 1914 року тут в родині о. Володимира і Іванни Лисків народився син Роман – Іларіон – в майбутньому блаженний отець Роман Лиско, якого батько охрестив у церкві святого Івана Хрестителя. Відомо, що під час німецької окупації на прохання бургомістра Городка Івана Бурди отець – декан Епіфаній Роздольський в цьому будинку надав помешкання знаному письменнику з Волині Уласові Самчуку, який прожив там 9 місяців, з кінця 1943 року по літо 1944 року, з невеликою перервою, переховуючись від німців, і писав свої відомі твори, які в 1956 році опублікував у збірці нарисів “На білому коні,.. Згодом, за кордоном Улас Самчук за свої прозові твори був висунутий на здобуття Нобелівської премії, і тільки тому, що Україна на той час не була незалежною, йому цю премію не було присуджено.

Територія довкола парохіального будинку була огорожена триметровим цегляним муром, де був гарний сад, город, стодола, шпихлір для збіжжя,

стайні. В даний час в цих будівлях знаходяться виробничі приміщення Управління будинками, а територію городу використовує Городоцька організація ТСОУ (Товариство сприяння обороні України, колишнє ДТСААФ) [38, С. 1].

У 1997 році біля церкви розпочато, а у 1999 році завершено будівництво нового цегляного двоповерхового парохіяльного будинку, покритого бляхою.

На дзвіниці є три дзвони: Святого Михайла (вагою 2700 кг, придбаний у 1923 році на пожертви парохіян); Святого Івана (вагою 1750 кг, придбаний у 1924 році на кошти Михайла Сороки); сигнатурка (вагою 450 кг, придбана у 1927 році на пожертви парохіян). Церква підпорядкована Українській православної церкві Київського патріархату.

3.3. Церква Святого Миколая

Храм Святого Миколая Мирлікійського знаходився на однойменній вулиці міста Городка (див. додаток № 1. А3). До наших днів святиня не збереглася, поза як була спалена 27 липня 1944 року під час бою між російсько-більшовицькими та німецько-фашистською артилерією.

Церква була дерев'яною, на зразок городоцького храму Івана Хрестителя, і складалася з чотирьох зрубів: великого центрального і трьох менших бічних, які були увінчані шоломовидними банями. Останні вкривала гонта, а наприкінці 1930-х років куполи обшили бляхою. Піддашшя довкола церкви також було покрите листовим залізом. Донині тут збереглася лишень дзвіниця з трьома великими арочними прорізами для дзвонів й одним маленьким згори. Внизу ж містився величезний арочний проріз для вхідних воріт.

На дзвіниці було три іменні дзвони:

- Святого Михайла (вага 2500 кг), придбаний у 1934 році на кошти М. Попка і М. Смілки;
- Святого Миколая (вага 1700 кг), придбаний у 1923 році на пожертви парафіян;
- Святого Івана (вагою 1100 кг), придбаний перед Другою світовою війною.

Була тут також сигнатурка вагою 25 кг [39, С. 5].

Церкву побудували 1696 року на місці старого цвинтаря. Поруч стояла чотирикутна дерев'яна дзвіниця, покрита гонтою. Її було знесено при будівництві нової дзвіниці, яке зініціював священник Епіфаній Роздольський у 1925 році.

15 серпня 1995 року було офіційно зареєстровано громаду церкви Св. Миколая (УГКЦ) в м. Городку. Миряни з вулиці Св. Миколая, Скитник і Заславського передмістя вирішили відбудувати зруйновану церкву. І ось 15 вересня 1996 року на місці, де колись височів дерев'яний храм, відбулося богослужіння з нагоди освячення першого каменя під відродження святині.

Відправу провели декан Городоцького деканату УГКЦ о. Іван Греділь, настоятелі городоцьких церков: Благовіщення – о. Стефан Боровець, Святого Духа – о. Зіновій Бенсь, а також о. Стефан Телюк з с. Звертів Жовківського району, о. Григорій Циганко з Родатич, о. Ігор Стайко з Вовчух [39, С. 5]. Разом із священиками всі вірні словами вдячної молитви зверталися того дня до Господа. Бо дав Україні волю, з якою прийшло на нашу стражденну землю духовне відродження. З божим Благословенням громада взялася за відбудову.

У даний час на місці, де стояла дерев'яна церква, ведеться будівництво цегляного мурованого храму. Роботи проводяться згідно проекту, розробленого Львівською архітектурною майстернею “Симетрія”. Символічним є те, що будівництво розпочалося в 1996 році, рівно через 300 років від “дня народження” дерев'яної церкви.

Церква Св. Миколая колись відносилася до Заставського передмістя та Скитника, і є припущення, що на місці старого храму стояла дерев'яна каплиця або церква менших розмірів, довкола якої в давні часи був цвинтар. Під час проведення земляних робіт під фундамент і підвальні приміщення новобудови робітники натрапили на основу старої церковці, закладеної з білого вапняку. Під нею і по всьому подвір'ю виявлено поодинокі поховання. Людські останки лежать головами на захід, а це свідчить про те, що маємо сліди християнського поховання. Отже, церква в давнину була побудована на місці старого християнського цвинтаря.

Зі старої дерев'яної церкви збереглися дві ікони. На одній зображено Матір Божу з маленьким Ісусиком на руках, а на другій Ісуса Христа, який молиться на Оливній горі. Ці образи знаходяться нині в сім'ї Тадеуша Дідушка, який проживає в Польщі. З розповіді земляка дізнаємося, що йому вдалося врятувати ікони під час вже згаданої пожежі в церкві, йому на той час було 16 років. Коли ж сім'я перебиралася до Польщі, то пан Тадеуш забрав ікони з собою. Довідавшись, що нині в Городку ведеться відбудова церкви Св. Миколая, Дідушко заявив про бажання повернути святині храмові

[24, С. 2]. Але задля цього потрібно владнати всі митні процедури, адже ікони мають неабияку мистецьку цінність.

На сьогодні вимурувано під всією церквою підвальні приміщення висотою у 4,5 метра. Їх перекрито залізобетонними плитами [39, С. 5].

Велику допомогу у відбудові храму надає Городоцька міська рада. Завдяки їй профінансовано послуги архітектурної майстерні “Симетрія”, розробка проектно – кошторисної документації, а ще значну частину коштів вкладено у будівельні матеріали. Придбати цемент вдалося завдяки сприянню голови Городоцької районної ради Івана Попка, керівництва Коммарнівського газо промислу і мецената зі Львова, уродженця села Градівка Ігоря Гайдучка. Частину будівельних матеріалів куплено на пожертви мирян та інших добродійців. Роботи з відродження храму проводилися також завдяки ентузіазму мешканця вул. Св. Миколая Михайла Дільного та інших парафіян.

До наших днів дійшли дві бувальщини, що стосується церкви Св. Миколая. Перша - про побудову храму. Було це дуже давно, кілька століть тому. Невідомо куди пропав улюблений син поважного багатого міщанина на ім'я Микола. Хлопця довго не могли знайти. Підняли на ноги все місто і всі передмістя, але дарма. Тоді батьки стали молитися до покровителя їхнього сина Св. Миколая, просячи допомоги у розшуку. І сталося диво! Невдовзі, саме на свято Миколая, хлопця вдалося знайти. З радості і на подяку святому батько за власні кошти неподалік того місця, де люди надібали малого, на пагорбі спорудив церкву і попросив вище духовенство назвати її іменем Святого Миколая [21, С.7]. На жаль, історія не зберегла ні імені, ні прізвища, а ні жодних даних про фундатора церкви.

Друга бувальщина говорить таке. У давні часи татари часто робили набіги на наше місто. Й ось одного разу вороги так несподівано напали, що люди не встигли сховатися за оборонними мурами і змушені були шукати рятунку в церкві Св. Миколая. Переважно це були старші люди, жінки і діти зі Скитника і Заставського передмістя. Татари, підступивши до церкви,

пробували вивалити дубові двері, рубали їх шаблями, але мирно. Люди в церкві ревно молилися і просили заступництва у Бога. Татари, бачачи, що силою їм не вдасться відчинити церкву, вирішили підпалити її. Із запаленим смолоскипом наблизився один із варварів до дверей, і в цю мить сталося диво: на дверях з'явилася Матір Божа. Татарин від побаченого на місці заляк і від подиву не міг поворухнутися, а смолоскип в раз погас – так, наче на нього було вилито воду. Тоді старший з-поміж татар вихопив шаблю і з лютим криком побіг до Матері Божої, розмахнувся, щоб завдати удару... і в мить його рука із шаблею, наче відрубана гострим мечем впала на землю. Татари побачивши все, у страшній паніці почали тікати. Церква, люди і ціле місто були врятовані від неминучої загибелі...

Ці бувальщини розповів найближчий сусід при подвір'ї храму Степан Кукурудза. Йому ж ще до війни про ці події у церковних книгах дід, який служив тут паламарем. На жаль всі храмові книги згоріли разом із церквою 1944 році.

Храм реконструйований і зремонтований у 2010 році, а під час ремонтних робіт у жертovníку, під штукатуркою, було виявлено ікону Святого Миколая, що символізує історичний і духовний зв'язок сучасного храму з його попередником. Ця знахідка стала важливим духовним свідченням спадкоємності традицій і посилила прагнення громади до збереження сакральної спадщини.

Сьогодні парохом храму є о. Назар Греділь, який очолює богослужіння та організовує відновлення та догляд за святинею. Громада активно підтримує роботи з відбудови та розвитку храму, а також збереження його історичної пам'яті. Храм Святого Миколая не лише функціонує як місце молитви, але й є символом духовного відродження, стійкості та культурної пам'яті міста, що пережило руйнування та випробування війнами.

3.4. Церква Святого Духа і Святої Варвари

Храм Святої Варвари (див. додаток № 1. А4) був споруджений у 1701 році, як припускають дослідники, побудований на місці древньої української церкви Богородиці, яка в 1530-40-х роках з тодішнього Львівського передмістя до міста Городка на земельну ділянку, що її подарував біля храму Сенько Кушнір. Це дерев'яна церква до моменту, коли перенесена до міста, вже мала понад двісті років і була побудована на початку 1300 років [37, С. 1].

По дорозі до Львова розташувалося Львівське передмістя, що розкинулося на міських полях і мало церкви на місці теперішньої каплиці. Навколо храму був колись цвинтар, про свідчать людські поховання, виявлені при проведенні земляних робіт під час будівництва в 1994 році нового храму Святого Духа [37, С. 1].

Храм Св. Варвари був побудований з цегли, тильна сторона абсида – овальна, склепіння над навою – зімкнуте бочкове, дах шатровий, покритий оцинкованою бляхою; мав площу 80 кв. м.

У храмі був старий різьблений іконостас та давній розпис стелі. Після закриття в 1947 році костелу Воздвиження Чесного Хреста з головного вівтаря до каплиці Св. Варвари були перевезені скульптури Розп'яття Ісуса Хреста, Святого Станіслава і Святого Войцеха. До закриття в 1971 році храму Св. Варвари кілька польських родин відправляли у ньому свої духовні потреби; до них на великі свята приїздив ксьондз зі Львова. Після закриття храму скульптури були забрані і переховувалися у приватних осіб, а в 1990 році були передані до костелу Воздвиження Чесного Хреста.

За російсько-більшовицької влади з 1971 року у храмі розташовувалась художня майстерня. Зі здобуттям Україною незалежності майстерню з храму було забрано, а сам храм передано на задоволення християнських потреб греко-католицькій громаді міста. 30 квітня 1991 році при храмі Св. Варвари була заснована парафія. Новий статут громади зареєстровано 17 серпня 1993 року, а 30 липня 1993 року видано свідоцтво про реєстрацію статуту релігійної громади.

Відкриття і освячення занедбаного за часів тоталітаризму храму Св. Варвари відбулося недільного полудня 31 жовтня 1993 року. Важливо, що в богослужінні котре відбулося з цієї поважної нагоди, взяли участь представники всіх релігійних громад міста – греко-католики, православні, римо-католики. Відтак церква, котра почала своє нове життя, відразу прислужилася у спільному поруху до божої милості.

У зв'язку з тим, що храм перебував у аварійному стані (стеля потріскала і провисла, стіни також мали тріщини), в травні 2002 року його було розібрано. На місці розібраного храму Св. Варвари в цьому ж році побудовано цегляну каплицю круглої форми з діаметром 7 метрів, увінчану шоломовидним куполом, покритим бляхою. На честь попередника каплиці надано назву Святої Варвари.

А ще в 1994 році 19 червня поряд з храмом Св. Варвари було розпочато будівництво нової церкви Святого Духа, на 350 місць, перший камінь якої було закладено і освячено на Зелені Свята.

Церква Святого Духа побудована з цегли, центральна частина якої, нава, увінчана великим шоломовидним куполом, по боках якого побудовані два нижчі і менші шоломовидні куполи. На порталі встановлена скульптура Ісуса Христа (роботи городоцького скульптора Василя Луціва). Покрівля купола і даху церкви виконана оцинкованою бляхою. В плані церква має розміри 21 на 14 метрів.

Будівництво основних конструктивних елементів церкви Святого Духа було завершено в 1999 році, а в понеділок, 19 червня 2000 року, на Зелені Свята, вона була освячена і відкрита для задоволення духовних потреб віруючих. Постав у величі і красі храм, про який давно мріяли, який вершили клопіткою працею тутешній парох Зіновій Бенсь, церковна громада. До святої справи прилучилися й тодішні керівники та колективи підприємств міста і району. Серед них – “Городоцький кар’єр” (С. Остяз), “Райавтодор” (І. Гірський), „Агробудсервіс” (Ю. Горінь), “Агрошляхбуд-32” (О. Дунас), „Райкоопзаготпром” (Ю.Дунас), “Агротехсервіс” (С. Іванів),

агропідприємство „Городоцьке” (Г. Тиравський), ТзОВ “Йосан” (Й. Галамай), Городоцька міська рада (М. Савка), тодішній заступник голови обласної ради Ярослав Гадало, директор спирт заводу Володимир Михайлик, директор підприємства “Ельпласт-Львів” О. Гурський та інші [37, С. 1].

На врочисте богослужіння з нагоди освячення церкви зійшлися тисячі городківчан і численне духовенство. Прибули сюди єпископи УГКЦ Юліан Гбур, декан городоцького деканату о. Іван Греділь, настоятель Благовіщенського храму о. Стефан Боровець, благочинний Городоцького благочиння УПЦ КП о. Іван Лупій та багато інших священників. Серед гостей були перший заступник голови Львівської облдержадміністрації Ярослав Гадало, голова Городоцької районної ради Іван Попко, міський голова городка Микола Савка, перший заступник голови райдержадміністрації Остап Пишик.

Владика Юліан Груб провів освячення церковного престолу, заклав у кивот Святих мощей, відслужив Святу літургію, виголосив проповідь на тему Святого Духа. Звучали численні вітання священників, мирян з такої значної події для Городка.

Проект церкви Св. Духа розроблено обласним проектно-виробничим архітектурно-планувальним бюро автором якого є Грінчак.

3.5. Церква та монастир ченців Студитського уставу – Преображення Господнього

Про старовинний християнський храм на території Городка маємо дуже мало відомостей. Так, у виданні М. Балінського, Т. Ліпінського “Старожитна Польща” згадується, що на території Францисканського монастиря (див. додаток № 1. А5), ще до його заснування була “одна з найстаріших культових споруд Русі, що сягала своїм заснуванням ще часів панування руських князів” [40, С. 3].

Під час проведення розкопок і досліджень цю думку підтверджує архітектор і дослідник М. Рибенчук у своїй статті “Францишкани в Городку. Що було раніше: костел чи церква?” “Розміри цегли та тип кладки підтверджують, що на цьому місці вже існував храм до того, як він був перебудований під костел. Тому й об’ємно-планувальне вирішення церкви виконано у компіляціях на тему давньоруської архітектури Галичини”. Очевидно згаданий український храм у Городку був зруйнований внаслідок воєнних дій і пожеж, а з приходом до міста польської адміністрації в XIV ст. українцям не давали дозволу його відбудувати [2].

Своїй появі Францишканський костел та монастир зобов'язаний королю Владиславу Ягайлу, який, запросивши в 1419 році 6 монахів Францишканського Ордену до Городка розпорядився збудувати для них храм поряд з королівським палацом. Король Ягайло дванадцять разів відвідував Городок і зупинявся в цьому палаці. А на 13-й - помер у ньому. Його піддані поховали серце короля в стіні костела, а тіло з почестями відправили на його батьківщину. Та ще за життя король Ягайло (1389 р.) переніс Городок з руського на магдебурське право видав місту 100 ланів та звільнив від податків на 12 років, посприявши тим самим значному розквіту Городка [19, С. 9].

Зі сторони млина було розташовано вхід до монастиря. Неподалік розмістився і тартак. Небагата на декор споруда костелу опиралася на три філяри, муровані в один ряд. Під костелом знаходилася крипта, яка призначалася для захоронення знатних людей і духовенства. До

речі, у грудні 2000 року в крипті проведено розкопки спеціалістами Археологічного інституту Львова. Досліджено поховання, цінні знахідки, які нині вивчаються і будуть передані в музей монастиря.

До костела прибудований одноповерховий будинок монастиря прямокутної форми з внутрішнім закритим двориком. Під монастирем облаштовано підвальні приміщення. Частково збереглися підземні ходи, які з'єднували монастир з королівським палацом і костелом міста.

Для покращення матеріального стану монастиря, в 1431 р. Владислав Ягайло дав своїм привілеєм два лани ґрунту, від межі пасовища, аж до Черлянського Передмістя. Ще донедавна це поле люди називали “монашим”. Після цього на цих ланах виросло поселення Стоділки. Таким чином утворився фільварок, на якому працювало 35 зобов'язаних до чиншу і панщини осадників. Даровизну Ягайла в 1450 році підтвердив король Казимир Ягелончик. А через деякий час король Сигізмунд I долучив до доходів монастиря одну мірку з доходів млина, а в 1750 році король Август III дозволив монахам вирубування дерев у королівських лісах [36, С. 3].

У 1648 році під час визвольної війни Б. Хмельницького, при штурмі Городка монастирська залога спільно з монахами чинила запеклий опір і при здобутті монастиря була знищена. У листопаді 1648 року С. Кушевич писав: “Городок взятий, уряд польський скасований, руський (український.) встановлений, на палаці поставлено козацький гарнізон, монахів і ксьондзів з деякими поляками порубано” [6]. В наслідок поділу Польщі в 1772 році Галичина з Городком відійшла до Австрії. На початку ХІХ ст. в результаті реформи австрійської цїсаревой Марії-Терези в Галичині було ліквідовано цілий ряд монастирів в тому числі монастир Францишканців у Городку.

Костел було перетворено на гарнізонну тюрму, а в монастирських келїях розквартирувалася австрійська легка кавалерія - улани, під командуванням полковника Гогемло.

У давнину біля монастиря був цвинтар, який згідно розпорядження Папи Римського в кінці ХVІІІ ст. був ліквідований.

Після I Світової війни з приходом до Городка польської адміністрації монастир використовувався, як і за австрійського панування, для військових цілей. Тут базувалась саперна частина, а костел використовувався як військова каплиця.

У II Світовій війні під час німецької окупації в монастирі утримувались французькі полонені, яких використовували для будівництва шосейних доріг, а вже після війни за часів російсько-більшовицької окупації в монастирських приміщеннях було розквартировано моторизовані каральні підрозділи НКВД. Звідки проводились численні каральні акції на території нашого району. Після них тут базувалася авторемонтна частина військової авіації. З будівництвом у 1980-х роках з кінотеатру на території частини з монастиря військових було виведено, а монастирське приміщення певний час використовував Львівський завод „Кінескоп” під складські приміщення.

У 1994 році монастир з костелом, який вже до цього часу був без покрівлі і вже зруйнований, на прохання монахів Студитського Уставу був переданий міською владою їм для відбудови і облаштування під монастир і церкву.

Під час проведення земляних робіт влітку 2000 року у приміщенні костелу на глибині 0,8 метра робітниками були виявлені хаотично закопані людські останки. У лютому 2001 року археологами Інституту археології ЛНУ ім. І. Франка разом з членами Городоцької районної історико-просвітницької організації “Меморіал” проведено розкопки, під час яких викопано 24 людських скелети. Після проведення у Львові судово-медичної експертизи було встановлено, що люди загинули насильницькою смертю, в кінці 1940 на початку 1950 років. Так як саме в цей час в монастирі були розквартировані каральні підрозділи НКВД російсько-більшовицької тоталітарної імперії СРСР напрошується висновок, що це справа їх рук [25, С. 9].

Проектом реставрації храму було передбачено відновлення проектно-планувальної структури споруди та пристосування його під існуючу функцію церкви при монастирі. Під час архітектурно-археологічних обстежень було

встановлене що від первісного об'єму збереглися стіни нави та частини апсиди до рівня проміжного карнизу на висоту 5 метрів. Східна частина півкруглої апсиди, бабинець з дзвіницею та другий ярус основної нави були добудовані в часи перебудови храму. У першому ярусі храму запроектовано такі приміщення: ганок, бабинець, нава, віттар, ризниця, хрещальна та переділ. Переkritтя над бабинцем - хрестове склепіння, над хорами та апсидою - зімкнуте бокове склепіння. Над навою купол, решта приміщень переkritі монолітним залізобетоном. Будівля монастиря одноповерхова, з підвалами та горищем, близька до квадрату зі сторонами 28,2 на 28,0 метра. Довкола внутрішнього подвір'я розміром 10,8 на 10,2 м споруди невеликі за розмірами. муровані з каменю та цегли. У проекті передбачено використання мансарди. Вхід до монастиря в західному корпусі. При вході розташовані сходи на мансардний поверх, розмовниця, архів, місце для котлів центрального опалення, санвузли в північному корпусі кухня з трапезною на 15 осіб: в східному - 5 келій для монахів та келія , з вигодами для настоятеля. В південному - аскетеріон. На мансардному поверсі розташовано 8 келій для монахів, келія з вигодами, бібліотека з читальним залом і каплиця.

Проект реставрації та пристосування виконаний спеціалістами архітектурної майстерні – “Симетрія”. Автори проекту архітектори Микола Рибенчук, Ігор Максим'юк, Михайло Чушак, конструктор Володимир Сівер [40, С. 3].

Реставрований та реконструйований монастир та церква ченців Студитського Уставу мають назву Преображення Господнього.

Вже 4 роки мешканці міста Городка і гості на свято 19 серпня, разом з ченцями та священиками приходять сюди вшанувати Христа Спаса. А 19 серпня 2001 року монастирська церква була освячена - єпископом Юліаном Гбуром і офіційно відчинена для задоволення християнських потреб мешканцями міста [42, С. 5].

Монастир і церква мають охоронну грамоту №1346, затверджену рішенням Львівського облвиконкому № 485 від 30 червня 1969 року.

3.6. Церква святих Володимира і Ольги

4 жовтня 1998 року з ініціативи вчителя Городоцької США № 3 Євгена Шабата було скликано збори мешканців вулиці Львівської (Довженка), на які прийшло понад 80 християн. На зборах було піднято питання, що стосувалося будівництва місцевої церкви, оскільки до найближчої віддаль понад 5 кілометрів (див. додаток № 1. А7).

Тоді було прийнято рішення звернутися до церковної громади с. Лапаївка Пустомитівського району для придбання в них розібраних конструктивних елементів церкви на сто місць, у якій відправлялися церковні богослужіння під час будівництва нового більшого храму.

На наступних зборах, 21 жовтня 1998 року було утворено релігійну громаду УГКЦ, яка звернулася з проханням до Верховного Архієпископа УГКЦ Мирослава – Івана Кардинала Любачівського зареєструвати релігійну громаду та затвердити Статут.

Восени 1998 року церковна громада с. Лапаївка безкоштовно передала церковній громаді вулиці Львівської (Довженка) конструктивні елементи церкви, які взимку 1998 – 1999 роках були перевезені на місце [36]. Статут релігійній громаді УГКЦ вулиці Львівської видано Львівською Архієпархією 30 жовтня 1998 року, і зареєстрована вона розпорядженням голови Львівської облдержадміністрації 6 січня 1999 року за №18. Будівництво церкви розпочалося влітку 1999 року. До зими був закладений фундамент, виконані зварювальні роботи конструктивних елементів церкви і вимуровані з цегли стіни.

У неділю, 25 липня 1999 року, було освячено наріжний камінь і місійний хрест настоятелями городоцьких церков: Благовіщення (УГКЦ) – о. Степаном Боровцем і о. Богданом Модлою, Св. Духа (УГКЦ) – о. Зеновієм Бенсом, монастиря Преображення Господнього (УГКЦ – монахом – студитом о. Всеволодом, Св. Івана (УПЦКП) – благочинним о. Іваном Лукієм, а також настоятелем церкви УГКЦ в с. Керниця о. Василем Дзвоником [21, С.

7]. З цією визначною подією привітав мешканців декан УГКЦ Городоцького деканату о. Іван Греділь.

Всю цеглу для церкви, цемент і частину бляхи на покрівлю спонсорував директор ТзОВ “Йосан” (с. Керниця) Йосип Галамай. Решту будівельних матеріалів пожертвували: директор кам’яного кар’єру Степан Остяк, міський голова Городка Микола Савка, директор ТзОВ “Галичина” В. Кіцай, керівник “Агробудсервіс” - Юрій Горінь, “Райагробуд” - Г. Коцюба, “Львівоблнасіння” П. Куцин, ССГ “Городоцька” – Г. Тиранський [36]. Сходи для церкви зі свого матеріалу виготовив майстер п. Володимир Воробій. Більшість бляхи для церкви на покрівлю купили парафіяни за свої кошти. На будівництві храму працювали всі мешканці вулиці Львівської аж до 27 липня 2000 року - з цією метою, аби до свят Ольги і Володимира завершити всі роботи.

30 липня 2000 року, в неділю, після надання Архієрейського благословення Мирославом – Іваном Кардиналом Любачівським відбулася урочиста посвята церкви святих Володимира і Ольги, в якій взяли участь о. Степан Боровець - опікун парафії, настоятель церкви Благовіщення в місті Городку, отець - декан Іван Греділь, о. Богдан Модла, о. Всеволод, о. Григорій Циганко [36, С. 6-7].

Основні конструктивні елементи церкви виконані з металевих конструкцій, стіни цегляні, покрівля шатрова, покрита бляхою, посередині увінчана маленьким шоломовидним куполом з хрестом. Церква розрахована на сто місць.

27 квітня 2018 року було закладено наріжний камінь для будівництва більшого цегляного храму.

3.7. Церква Благовіщення

Першу згадку про церкву Благовіщення (див. додаток № 1. А6) в Городку ми зустрічаємо в “Історії України - Руси” Михайла Грушевського: “ ... Трясли (керували) місто міщани – поляки. Вони держали в своїх руках управу міста, не допускали до міських урядів і чинили всякі обмеження у руській вірі”. Коли у 1530 – 1540 роках городоцький міщанин Сенько Кушнір записав свій ґрунт в місті на церкву, городоцькі русини (українці) захотіли перенести церкву Благовіщення з передмістя до міста, на цей ґрунт, то це зустріло опозицію зі сторони поляків... Досить, що русини тоді звернулися до короля, який дав дозвіл, щоб церква була перенесена до міста і в ній могли збиратися люди і відправляти всякого роду служби і церемонії, так як вони відправляли в церкві на передмістю. Коли пізніше українці на місто тої дерев’яної церкви, перенесеної до міста, задумали поставити муровану, се викликало нову опозицію магістрату, і українці удалися в сій справі до королівського комісаріату, висланих на люстрацію до старости, та в кінці до самого короля” [6].

Враховуючи певні нюанси, можна припустити, що церква Благовіщення, саме таку вона мала назву до новосілля, була збудована ще на початку 1300 років – до приходу в Городок поляків. Очевидно, стояла вона на Львівському передмісті – там, де 1765 р. було зведено костел Св. Варвари (Барбарка) – і до переселення вже мала понад 200 років.

У книзі Романа Горака “Городок” повідомляється: “ На північній стороні міста на валах височіє церква Благовіщення Пресвятої Діви Марії.. Тут колись стояла дерев’яна церква, перенесена сюди 1547 року за дозволом короля Сигізмунда 1 Старого з одного з передмість Городка. Землю під храм подарував якийсь русин Сенько. 1633 року городоцький староста Фердинанд... дозволив замість дерев’яної побудувати муровану церкву. 1869 року стіни по периметру укріпили похилим цоколем, а з північної сторони побудували могутні контрфорси. У 1880 - х роках три дерев’яні куполи церкви були замінені кам’яними. Пізніше до північної сторони було

прибудовано каплицю і бокове приміщення, що є сьогодні захрестя. Останню реставрацію здійснено у 1938 році. Як пам'ятка архітектури має охоронне свідоцтво за № 417.

На північному заході – дзвіниця, збудована на початку ХХ ст. Кам'яна, одноярусна з трьома арочними прорізами для дзвонів. Побіч неї скульптура Матері Божої передвоєнних часів, а поряд плебанія. Через дорогу будинок для науки Божого Слова, збудований 1994 році збудований на пожертви громадян Городка” [49, С. 105-106].

Згідно даних “Тематизму всього кліра” за 1906 рік, церква Благовіщення побудована в 1540 році, а каплиця біля неї у 1877 році [35, С. 4].

А ось що у своїх спогадах у книжці “Без зерна неправди” пише отець – декан Володимир Лиско: “ ... Я думав про нову церкву в середмісті і вже вибрав місце для неї, але що війна ще тривала (перша світова) і не було видно її кінця, треба було пристати на відновлення старої церкви. Стара міська церква Благовіщення мала вже понад 300 літ, збудована ще за старої Польщі і, як пише хроніка, міщани багато праці доложили, бо майже сто літ чекали, поки дістали дозвіл на будову. Парохіяни дуже радо пристали на мою пропозицію, церкву було вишаровано (поштукатурено) ззовні, всередині вибілено, дано нову долівку з шамотових плиток, відзолочено іконостас, відновлено хори, усунено старі дерев'яні сходи на хори, що забирали багато місця у церкві, а дано круглі залізні. Один парохіянин справив (подарував) бічний престол на честь Серця Христового. Дзвіниця була пуста, бо військо забрало дзвони на гармати. Ми справили новий великий дзвін і дали гарну огорожу біля церкви. Церква мала чиншовий дім. Я після порозуміння з церковним комітетом віддав цей дім на захист для сиріт. Відразу зголосилося 25 сиріт. На провід захисту я упросив сестер – служебниць. Була журба удержати 25 дітей. На удержання захисту частину коштів давав Львівський комітет, частину – сестри та городоцькі міщани, головно, різники не щадили своїх жертв. А коли не раз не стало їм запасів, настоятелька приходила до мене і казала: “Не маю що варити”. Треба було тоді мені пожуритися.

Порядок у церкві робили сестри – служебниці із захисту, а помагали їм дівчата з братства. Братство церковне наново ожило і поширилося (збільшилося). За час мого восьмилітнього пастирювання п'ятеро дівчат вступили до монастиря.” [56, С. 89]

У 1920 році покриття бань у церкві було замінено з дерев'яної гонти на оцинковану бляху. З північного боку на місці старої малої каплиці було побудовано велику муровану з банею і приміщення для захрестя. 26 вересня 1943 року освячував цю каплицю сам львівський митрополит Йосип Сліпий, а хресним кумом при освяченні Христа на духовній новобудові був Євстахій Світенко. До речі, будівництво каплиці проводилося з ініціативи і під керівництвом отця – декана Епіфанія Роздольського.

Визначною подією для міста були відвідини горордоцької парафії влітку 1932 року главою УГКЦ митрополитом Андреем Шептицьким. Багато коштів він надав на утримання і виховання дітей – сиріт не тільки в Городоцькій захоронці, що при Свято благовіщенському храмі, а й в десятках схожих закладів по всій Галичині.

Відстоюючи свої права, корінні мешканці міста у 1591 році створили при церкві братство – громадську організацію українських міщан, яка виступала проти соціального і національного гніту. Товариство було створене на зразок Львівського Ставропігійського братства, з яким і підтримувало тісний зв'язок. У 1592 році, організація прийняла статут і розгорнула широку діяльність з розвитку освіти в Городку серед українців, а також вела активну боротьбу проти релігійних утисків. Вплив Городоцького братства зріс настільки у свідомості людей, що Київський митрополит Михайло Рогоза в 1593 році запросив його членів до участі в Соборі.

Спираючись на братство, українці Городка обстоювали свої права на участь в самоврядуванні міста. У Львівській міській актовій книзі за 1611 рік збереглася велика скарга польського міського уряду Городка на українських міщан за їх “бунти” проти польських патрициїв. Керівниками цього руху були Михайло Кирилович, Гриць Маляр, Гриць Кунащик, Семен Кравець, Іван

Кривецький та Павло Захарчів. Вони за старовинним звичаєм займали посади у міському уряді і, як їх попередники, захищали права українського населення міста [46, С. 23]. Скориставшись тим, що на початку XVII ст. під час пожежі згоріли документи, що надавали привілеї українським міщанам, польський патриціант усунув з уряду Гриця Маляра і Гриця Кунащика. Проти цього незаконного насильницького акту виступило все українське населення, очолюване братством. Міські патриції писали у своїй скарзі: “Коли ми тільки двох не визнали ..., як за тими вийшли всі...” Братчики, як записано в актах, спочатку провели “свої нічні сходи – підпільні ради”, а далі підняли “бунти”, погрожуючи міському уряду розправою [49, С. 106]. Уряд викликав до ратуші “Городоцьке Руське братство”, але не зміг його заспокоїти і ще більше роз’ятрив. Центром організації повсталих стало Львівське передмістя, де зосереджувалося найбільш опозиційне українське населення. Городків чани відмовилися слухати уряд, а при зустрічах з представниками міської влади лаяли їх, а декому погрожували розправою.

Події 1611 року в Городку яскраво показують гостру боротьбу українських міщан Галичини за збереження своїх прав у міському самоврядуванні.

Слід зазначити, що Городоцьке братство при церкві Благовіщення проіснувало до 1939 року і було заборонене разом з іншими громадськими організаціями і партіями російсько – більшовицькими зайдами.

8 грудня 1938 року в церкві Благовіщення відбулося повітове ювілейне свято з нагоди 70 – х. роковин утворення матірнього товариства “Просвіта” у Львові. О 10 годині у храмі почалася свята Служба Божа [35, С. 4]. В цей день людей тут було стільки, що не могли вміститися не лише в церкві, а й на прилеглому подвір’ї. І тому змушені були стояти за огорожею, на міській площі.

Продовження свята відбулося в залі каси “Поміч”, що в ринку, святочною академією, на якій з привітанням від матірнього товариства

“Просвіта” у Львові виступив знаний поет, колишній старшина (офіцер) Української Галицької Армії Юрій Шкрумеляк [35, С. 4].

Церква, як не дивно, відносно спокійно перенесла роки радянської окупації, але час показав, що в ній потрібно провести реставраційні роботи. Між ремонтами храму – відстань у понад 60 років. Це засвідчила незвична знахідка під час реставраційних робіт.

Розпочалась реставрація головної бані Святоблаговіщенського храму Городка. За оцінкою експертів – архітекторів зі Львова, які нещодавно обстежили святиню, дерев’яні конструкції куполів церкви конче потребують заміни. Наявні можуть прослужити від сили ще 5 років. Отож, отримавши дозвіл та склавши кошторис на ремонтні роботи, тут взялися до справи.

Бригада майстрів у складі 6 чоловік, знявши бляшане покриття головного купола, справді наштовхнулася на проточені червою, спорохнявілі крокви, які прослужили храмові багато десятків років.

До речі, в процесі демонтажу старих конструкцій було виявлено цікаву знахідку – капсулу (пляшку), в якій містилася письмова довідка – свідчення про останній капремонт головної бані церкви. У цій свідченні зазначено таке (дослівно): “Посліднє відновлення цілої копули аж до суфіту перепроваджено в вересні 1932 року. В тім часі справлено також нову кулю і місяць”. В згаданому документі з минулого перелічено тих осіб, які здійснювали роботи з відновлення святині. Це – майстер Ілія Муринець, який “справив також і місяць на кулю під хрест за 40 злотих”, і тесля Іван Пилат, і “слюсар” Микола Гук, і бронзівник Іван Кузьмич зі Львова. “Желіпну Руру під хрест, - читаємо в довідці, - вартости 80 злотих дарував директор двора Кулішера в Черлянах – Ліндон”. Дізнаємося із послання і про те, що відновлювальні роботи в церкві проводилися під керівництвом городоцького декана о. Епіфанія Роздольського. В той час при церкві Благовіщення працювали сот рудники о. Юрій Малий, паламар Григорій Годій, церковний співець Стефан Мельник.

Відомо, що поточні, скріплювальні роботи здійснювали і в 1942, 1944 роках. Тоді, в повоєнний час, доводилося “лікувати рани”, яких зазнала святиня в наслідок збройних дій. Скажімо, латати пошкоджену бляху. Цікаво, що й тепер майстри наштовхувалися на свідка Другої світової – пошкоджену пострілами в декількох місцях кулю, що знаходилася під головним надбанним хрестом. Як розповів настоятель церкви отець – митрат Стефан Боровець, під його проводом здійснюється капремонт, покрівельні роботи церкви, яка є пам’яткою архітектури і перебуває під охороною держави, провадить за власний кошт. До речі, згідно кошторису, “обновка” центральної бані вартує понад 80 тисяч гривень.

Сьогодні кошти на ремонт офірують люди. Завдяки СП “Писанка” вдасться замінити головний над купольний хрест святині. Його виковано за старим зразком. Цікаво, що й столярі в ідеалі відтворюють кожну деталь дерев’яних конструкцій. Оцинкована бляха, яка відслужила свій вік, також буде замінена. Звісно, святиня потребує ще чимало уваги [26, С. 7]. Вимагають ремонту інші куполи, потребує змін й інтер’єр церкви. Залишається сподіватися, що необхідні будуть віднайдені.

3.8. Синагоги

Упродовж багатьох століть Правобережна Україна Галичина і Волинь, Поділля і Полісся були найважливішими центрами культурно-релігійного життя. У Бердичеві і Городку, Бродах і Дубні, Тульчині і Хмільнику, багатьох інших містечках і містах жили тисячі єврейських родин, існували синагоги і школи-хидери, навіть своєрідні релігійні «академії» - ішиботи, де здобували освіту майбутні рабини. Хоча єврейське населення і було одним із найважливіших компонентів економічного життя, проте у соціально-економічному сенсі єврейські громади були досить замкнутими і відзначалися великим консерватизмом.

9 листопада 1672 року кінний загін, війська польського короля Яна III Собеського, під командуванням Пакошевського догнав турецький загін Омера-Алі під Городком і розбив його. Місто після спустошливого набігу ординців було дуже зруйноване. Городоцьким старостою був у той час Ян Гнінський, воєвода холмський, який був інтелігентною, добре освіченою людиною, освіту здобув у Парижі. Він на основі привілею короля Яна III Собеського заснував на замкових городах в 1680 році єврейське містечко Гнін, яке було названо в його честь. Євреї не мали права проживати в межах оборонних валів міста, тому свої будинки будували за його межами.

Це містечко знаходилось на території яку зараз займає вулиця Івана Франка. Мешканці Гніну займалися торгівлею, виробляли і продавали в шинках і крамницях горілку, мед та інші продовольчі і промислові товари. Побудували собі окремий шпиталь, школу (хедер), яку в Городку називали хайдирп, лазню синагоги, молитовні доми. Це містечко було незалежне від Городоцької міської влади, зі своїм автономним урядом, брамою та власною сторожею. На 1765 рік Гнін налічував 62 будинки, 124 комірники, 18 броварів (з них 3 польських) і воскобійню [10].

В Городку до Другої світової війни було 4 іудейські синагоги і 3 молитовні доми. Синагоги були побудовані з каменю і цегли, дахи були шатрові, покрівля з черепиці і оцинкованої бляхи. Дві синагоги і два

молитовні доми належали ортодоксальним іудеям-хасидам, а дві інші синагоги і молитовний дім «Мітнагдім» належали (прогресивним) іудеям-реформаторам.

Синагоги хасидів називалися «Бет-гамідраш» і «Раши». Вони стояли поряд над схилом горба по вул. Колійовій (тепер І. Франка) неподалік старої ветлікарні, яка до війни мала назву «Марудна стайня».

Головна синагога реформаторів «Шіль» стояла поряд з синагогами хасидів, але ближче до ветлікарні, а друга синагога реформаторів, багата і дуже гарна, «Тилим» стояла на території де тепер автобусна станція; до неї ходили молитися іудеї-аристократи.

У 1684 році євреї збудували синагогу з цегли і каменю, яка мала назву «Раши», а інші синагоги і молитовні доми були побудовані в ХІХ і на початку ХХ століть. «Шіль» приблизно побудована в 1830-х роках, а «Бет-Гамідріш» - в 1850-х роках [16]. Молитовні доми стояли на території, де тепер продовольчий ринок, котельня універмагу, нова лазня.

Вартість нерухомості, призначеної для виконання релігійного культу, була така:

- Синагога головна «Шіль» мала вартість 10000 злотих;
- Синагога «Бет-Гамідраш», з'єднана з синагогою «Раши» - 8500 злотих;
- Синагога «Тилим» - 3000 злотих;
- Лазня гніни (ритуальна) – 5000 злотих;
- Дім убогих (притулок) – 1000 злотих;
- Різня (бойня) ритуальна – 750 злотих;
- Цвинтар старий (замкнений) разом з будинком для сторожа – 8000 злотих;
- Цвинтар новий – 1000 злотих [33, С. 9-10].

Центральним моментом богослужіння в синагозі є читання Тори. Це зумовило той факт, що синагога в багатьох випадках називається школою (шул). При східній стіні молитовного залу синагоги «Раши» була

розташована вівтарна шафа – Арон Гакодеш – для збереження Тори – Святого Письма, закрита капоретом і парохетом на спеціальному підвищенні, з якого виголошуються благословення і читаються проповіді [41, С. 51]. Іншим об'єктом богослужіння, що знаходиться у синагозі є біма – підвищене місце для читання Тори і проповіді рабина. Арон Гакодеш і Біма – головні складові та основа архітектурної будови храму. Представлені у вигляді «малих святилищ», вони символізували архітектурні спорудження в середині молитовного залу і підкреслювали свою головну роль в синагозі та вторинність всієї решти будівлі, яка є лише необхідною оболонкою цих святилищ.

Синагоги нічим не відрізнялися одна від одної у плані забудови. Не винятком були і городоцькі. У своєму об'ємо-просторовому вирішенні молитовні будинки складаються з двох основних просторових об'ємів, які й представляють собою поняття синагогальної споруди. Це, властиво, молитовний зал та жіноча галерея. Допоміжні приміщення такі як: пуліш (присінок), ритуальна лазня (міква), житло рабина, господарські приміщення, школа (хедер), бібліотека не є обов'язковими, але у «Раши» і «Шіль» вони були, хоча міква не була пов'язана з основною частиною синагоги.

До основної зали в «Шіль» входили через пуліш, що був частиною первісної споруди [33, С. 10]. Єврейським жінкам заборонено було заходити до приміщення синагоги, де молилися чоловіки. Жінки молилися або в прибудовах до синагоги, як це було в синагозі «Шіль», або на внутрішніх балконах синагоги, подібних до балконів для хорів, які є у християнських храмах. Основним принципом єврейської сакральної будівлі є те, що жіночі та чоловічі потоки в межах будівлі не повинні перехрещуватися.

У синагогах був закладений принцип однакового поділу простору: вхід – в західній стіні, біма – в центрі і Арон Гакодеш – на східній. Над аркою входу була розміщена табличка з написом – назвою храмою [41, С. 52].

В Городку за ініціативою сіоністських організацій були відкриті дві приватні 7-класні школи. Викладання в них велося на ідиші, або на

староєврейській мові [61, С. 48]. Пізніше почала функціонувати школа системи «Тарбут» («Культура»), яка фінансувалася сіоністськими організаціями. Дітей тут виховували в дусі національної свідомості. В школі «Тарбут» велику увагу приділяли вивченню івриту, єврейської історії, літератури, та інших гуманітарних предметів, але учням викладали також і точні науки [50]. До 1939 року в місті було дві єврейські бібліотеки. Замість них створили нову із значно більшим книжковим фондом із східної України. Старі книги, в тому числі і класичні твори єврейської літератури були визнані контрреволюційними і читачам не видавалися [60, С. 13].

У 1941- 1944 роках німцями майже повністю було знищене єврейське містечко Гнін. Від нього залишилось лише кілька будинків. Всі синагоги і молитовні доми були зруйновані, єврейська школа вже в післявоєнні роки була переобладнана в житловий будинок, надбудовано пізніше другий поверх. Лише на початку 1950-х років стояли стіни синагоги реформаторів «Шіль». Пізніше і ці стіни були розібрані і на цих площах міською владою були наділені городківчанам земельні ділянки, на яких побудовано індивідуальні житлові будинки.

Два єврейські цвинтарі німцями були сплюндровані, надгробки були використані для будівництва доріг. У даний час на старому єврейському цвинтарі, що біля залізничного вокзалу – вугільний склад військової частини, а на новому цвинтарі, що на Заславському передмісті, є людські городи.

Хотілося б зазначити, що культові споруди, в усі часи, відзначалися своєю багатю архітектурною оздобою і не має значення якій вірі належав храм. Хоча знищення вони зазнавали не гірше, а ніж житлові будинки, особливо це помітно коли мінялася владі і керівництво, а відповідно погляди і задуми. На щастя в Городку збереглися майже всі культові споруди (окрім синагог) які мають про що «розповісти» і сучасникам і майбутньому поколінню.

РОЗДІЛ IV. САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА СІЛ ГОРОДОЧЧИНИ

4.1. Церква у с. Черляни

Колись Черляни становили окрему парафію храму Преображення Господнього (див. додаток №1. Б1). Церква у с. Черляни знаходиться на околиці біля р. Верещиці і Черлянського ставу. Але від 1784 року парафія передана до с. Мавковичі. На початку 1743 року старий і німецький місцевий парох о. Григорій Кугаєвич зрікся посади, а городоцька старостина Антоніна Замойська на прохання громади 7 лютого 1743 року передала парафію його синові о. Теодорові (Федорові), залишивши в його володінні лан, поля, які були надані парафії давніше.

Після смерті о. Ф. Кугаєвича 5 липня 1795 року парафія у Черлянах була знову ж таки приєднана як дочірня до Мавкович. Але ще перед приєднанням до Мавкович отець Кугаєвич-молодший вступав у конфлікти з сусіднім парохом. В останні роки життя він був інвалідом, і з 1785 року парафію обслуговував о. Теодор Якимович з Мавкович. Отже, мав отримувати і частину доходів з церковних земель за свою працю. Була між ними якась давня згода ділити ті доходи навпіл [2, С. 405].

Відомо, що у 1799 році церква Собору Богородиці у с. Мавковичі була новопокритою, мала двоє великих та троє малих вікон. Церкві належали 39,5 морга поля і 2 морги городу. Кожна родина парафіян давала пароху щорічно по чверті корця жита проскурного. Отже, перед цим селяни зробили капітальний ремонт старенької церкви, перекривши верх. У церковному інвентарі 1805 року зазначено, що стара церква Втечі Богородиці до Єгипту вартістю 50 зр, була збудована з липового дерева і покрита гонтом.

У 1821 році в Мавковичах та Черлянах мешкав 1001 українець. Парохом був о. Василь Шимонович, якого затверджували на посаду державні службовці, бо село належало цісареві церковному ґрунті, у власній хаті мешкала дочка померлого священника [8, С. 9]. 28 травня 1827 року парафія святочно приймала приїзд львівського митрополита Михайла Левицького. Він відбував того і наступного року канонічну візитацію парафій, оглядаючи

їх матеріальний стан та вислуховуючи скарги священників та їх вірних [55, С. 23].

До 1841 року в селі стояла старенька церква Собору Богородиці, яка була розібрана продана. У 1842 році деякі речі з неї були передані до церкви у Мавковичах. Дерево купив черлянський двір, а церковні речі та 2 дзвони були передані до Мавкович.

Після цього на парафії правили о.Іван Дудкевич, о.Віктор Дольницький. У 1890 році підписано акт презенти для о. Михайла Царя. У 1892 році з ініціативи о. М. Царя в Черлянах виник будівельний комітет, який реставрував і розширив місцеву капличку, що була збудована на місці розібраної паном Кутковським церкви. 26 серпня 1894 року відбулося посвячення реставрованої каплиці, яка могла вмістити до 150 осіб [55, С. 23]. Це була капличка Преображення Ісуса Христа. 8 квітня 1920 року після тривалої хвороби помер парох храму. 3 грудня 1920 року о. Теодозій Цар був призначений парохом у с. Мавковичі і відповідно у с. Черляни. Отець Теодозій брав активну участь у громадському житті, з 1923 був у складі повітової управи городоцької філії “Просвіта”.

Сьогодні ж у каплиці Преображення Господнього с. Черляни настоятелем є Володимир Грех, доктор богословських наук, кандидат географічних наук. За його сприянням облагородили територію навкруги храму, перекрили дах. Варто зазначити, що титульна сторінка Євангелія львівського видання з 1722 року, єдина річ, яка залишилася з давньої черлянської церкви. Це справжня святиня громади.

4.2. Церква у с. Керниця

У 1347 році королівська Польща захопила Галичину й утримувала її понад 400 років. Під владою Речі Посполитої відбулися ключові релігійні події: у 1596 році Берестейська унія перевела місцеві православні єпархії під владу Риму, створивши греко-католицьку церкву. Керниця також зазнала цього впливу: перша дерев'яна церква — Церква Воздвиження Чесного Христа (див. додаток № 1. Б2) — згадується ще у 1595 році [7, С. 13].

Після Першого поділу Польщі у 1772 р. Галичина відійшла до Австрійської імперії. Австрійська влада підтримувала греко-католицьку церкву: відкривалися семінарії для підготовки священиків, зокрема у Вільні та Львові. Такі навчальні заклади виховали численних священиків, єпископів і громадських діячів.

У 1818 році в Керниці була збудована нова мурована Церква Чесного Хреста в стилі німецької базиліки, кошти на яку надала німецька поміщиця (ім'я її не збереглося). Ця церква стала центром духовного життя села, а священики — Петро Якимович, Василь Симонович, Костянтин Філіпів та інші — служили тут понад 150 років [53, С. 261].

У 1918 році Керниця разом із Західною Україною оголосила про створення ЗУНР. Отець Микола Романюк активно підтримував армію, був військовим капеланом, відправляв служби навіть у польових умовах, ризикуючи життям, рятував життя солдатам. Такі священики відігравали роль духовних та моральних наставників громади у важкі часи.

Інші священники, як отець Андрій Бандера та о. Фединський, також брали участь у військових діях, допомагаючи українській армії, а їхній героїзм став прикладом духовного служіння під час війни.

У 1946 році відбувся так званий «Львівський собор», на якому 216 священиків греко-католицької церкви, включно з о. Іваном Круком з Керниці, під тиском радянської влади були змушені приєднати церкву до Московського патріархату [8]. Ті, хто відмовився, зазнали репресій, арештів, заслань і навіть смерті у тюрмах і концтаборах.

У цей час церковне життя в Керниці продовжувалося підпільно: священники служили у хатах і на хуторах, таємно проводили богослужіння, хрестили дітей, вінчали молоді пари, зберігаючи віру громади. Священники не приймали радянське православ'я, таємно проводили літургії і духовно підтримували вірян, ризикуючи арештом. Прикладом є хрещення дітей у 1948 році на хуторі Мала Калинка греко-католицьким священником, про яке розповідали місцеві мешканці.

Після о. Івана Крука на керницькій парафії працювали священниками о. Микола Дідич, о. Йосип Проць, о. Іван Ящевський. Восени 1990 року храм у селі Керниця був зареєстрований, як приналежний до Української греко-католицької церкви [53, С. 263]. Значне пожвавлення життя церковної громади припадає на період після приходу на керницьку парафію у 1980 році священника Василя Дзвоника. Саме з його приходом почалися серйозні зміни в облаштуванні господарського та духовного життя парафії, початку побудови храму (1818 р.) якихось великих реставраційно-ремонтних робіт не проводилося, та й виникла потреба відновлення його будівлі.

У 1986 році замість демонтованої старої стелі зроблено аорчне піднебесся, оновлено живопис храму одночасно проведено реставрацію іконостасу. З ініціативи священника та при матеріальній допомозі керівника місцевого колгоспу (голова правління п. Л. Ішук) було приведено до ладу в 1989 р. місце з спорудженою колоною - пам'ятником на честь відміни Австрією в 1848 році панщини у Галичині і облаштовано капличку Матері Божої. В тому ж році була побудована дзвіниця і на пожертви парафіян закуплено великий дзвін.

Отець Василь у 1996 році втілив в життя свій задум щодо спорудженню на місці будинку старої школи скульптурної композиції Христа Спасителя. Меценатом виступив керничанин Йосип Галамай [53, С. 268]. Виконавцями проекту були митці Львівської Академії мистецтв п. Михайло Лозинський, п. Микола Білоус, п. Іван Гоп'як.

У 1994 році при сприянні державних керівних органів було дозволено о. Василю добудувати вівтар і приміщення ризниці та паламарки. Цим булівництвом керували п. Степан Козак, Петро Галамай і Степан Іванчишин.

У 2004 році на прохання отця Василя Йосиф Галамай погодився допомогти матеріально в будівництві каплиці Святого Йосифа Обручника, при спорудженні якої майстром і керівником робіт були подружжя Галамай Петро і Стефанія [53, С. 269]. При допомозі п. Галамая були виготовлені вхідні брами, дороги до храму і до цвинтаря. Також постало питання будівництва нової плебанії. Велику частину матеріалів на її булівництво пожертвував Йосип Галамай, а будівельні роботи виконували парафіяни, провідними майстрами були Степан Іванчишин та Петро Галамай.

Значні обсяги робіт були проведені у 2008 році, а саме: замінено у храмі вівтар, здійснено зовнішній капітальний ремонт стін, облицьовано фундамент декоративним каменем, покладено бруківку, згодом перероблені вхідні сходи храму. На пожертви місцевих парафіян, були виготовлені у 2010 р. вхідні двері до храму. У 2012 році було проведено капітальний ремонт всередині храму, змонтовано підігрів підлоги, покладено плитку. Крім вищеописаного, на пожертви парафіян було придбано 20 фелонів, богослужбові Євангелія, посуд, 19 нових образів.

Все це свідчить про велику жертовну любов Керницької громади до свого храму. При кожній потребі всі парафіяни виступають щирими жертводавцями.

4.3. Церква у с. Угри

Перша писемна згадка про церкву датується 1515 роком. Згадок про те, де в XVI - I пол. XIX стояла церква, який мала вигляд, хто був священиками до часу, коли був зведений теперішній храм, не збереглося. Наступною згадкою про церкву є запис «Шематизмі греко- католицького духовенства» у 1938 р.: «Угерці незабитовські, с.ц.м. Святої Параскевії, збудована 1868 р. Парох Саноцький Володимир, рік народження 1875, рукоположений 1902 р., канонічне поставлений 1921, вдівець. Управитель сотрудник Цепинський Роман, 1903 року народження, рукоположений 1931 р., одружений. Патрон: Станислав Незабитовський в Угорцях незабитовських. Станція, суд, почта, телеграфна станція Городок Ягайл., вол. Любінь Вел. » [17]. Відомо, лише що, перша дерев'яна церква згоріла у 1836 р., а на її місці у 1848 р. побудовано нову дерев'яну, яка також згоріла від блискавки 14 червня 1891 р..

Звідки не дивитись в напрямі церкви, бачимо її золотoverхий купол із Святим Хрестом. Церкву Святої Великомучениці Параскевії (див. додаток № 1. БЗ) побудовано на узвишші згідно з давньою традицією. Де ж взявся цей пагорб в Уграх? Адже, незважаючи на пересічну угрівську місцевість, він не “вписується” у загальний рельєф. Це – рукотворний насип. Землю брали поблизу, там утворився невеликий ставок, який зберігся до нашого часу. Дно його, за переказами, встелене дубовими колодами. На будівництво церкви гроші збирала громада, половину грошей дав пан Незабитовський. Допоміг пан робочою силою. Будівництво церкви в селі стало подією, яку пам'ятають і сьогодні. При виборі місця будівництва село розділилося: одні були за її будівництво на Волі, інші ж на Рущині (це різні частини села). Пан також хотів, щоб церкву побудували на Волі, недалеко від його палацу. Рущинці обстоювали інше місце узвишшя святого Юрія, недалеко від сучасної школи по вул. Піддублянській. Обидві групи так затялись, що почали між собою битися. У селі виник такий безлад, що деякі господарі втікали з худобою в ліси. Закінчилось все тим, що граф викликав для утихомирення військо, а

призвідців непорозуміння Кушніра, Бурбуру та інших ув'язнили. Після довгих переговорів церкву було вирішено будувати на Волі, де мешкала на той час основна маса людей, побіч палацу Незабитовських.

10 листопада 1868 року будівництво церкви було завершено [54, С. 183]. Цю церкву у 1880 році відвідав цісар і, навіть, подарував їй ікону Божої Матері.

Із 1939 року у Галичині почалася “совіцька” ера. Дала вона негативні наслідки й Угрівській церкві. Люди згадують, що “перші совіти” заважали проводити Богослужіння: “один — з гармошкою, другий танцює, третій свище» [21, С. 1]. За відвідування церкви переслідували, зокрема, голова колгоспу Мельник. НКВД заставляв викидати з церкви лавки. Пліондрування церковних пам'яток, хрестів, фігур, знімання образів та закидання їх землею, це тривало аж до 80-х років ХХ століття. Приклали до цього руку під тиском влади і вчителі Угрівської школи, зокрема, директор Ціхоцький.

У 1943 році на церкву впала бомба і пошкодила баню. У 1953 році жителі села звернулись до уповноваженого по справах релігії Вишневецького з проханням виділити гроші на ремонт церкви. Грошей не виділили, але, на диво, дали письмовий дозвіл на ремонт церкви коштами громади. З 1946 року церква була православною.

Певний час у церкві Св. Великомучениці Параскеви правив москвофіл о. Гнатишин. Про нього є спогад, що Гнатишиним врятував від смерті 16 членів сільськогосподарського гуртка, яких мадяри хотіли розстріляти, прийнявши за вояків УПА [25, С. 4].

Село, завдяки своїм священикам, належало до свідомих сіл в окрузі. У 1917-1921 роках тут парохував Йосип Ліщинський. Першим парохом у новозбудованій церкві (1868 р.) став о. Корнилій Гнатишак. Із “Шематизму греко-католицького духовенства” за 1938-1939 рр. визнаємо, що з 1921 року у церкві працював о. Володимир Саноцький, що народився 1875 року, закінчив Львівську духовну семінарію і висвятився у 1902 році. Відомо, що потім правив о. Роман Ципинський, а після нього о. Ярослав Захарович. У 1950 р.

правив у церкві о. Гентиш. Із 1991 року настоятелем церкви в Уграх був о. Степан Борис. Під його проводом відновлено хрести в господарствах селян, відремонтовано церкву, влаштовано могилу та пам'ятний хрест Січовим Стрільцям по вул. Піддублянській, встановлено фігуру Матері Божої на Волі та фігуру Ісуса Христа на Рущині.

Зараз уповноваженою особою є о. Олег Борбуляк. Отець активно залучає молодь до життя парафії, бере участь у служінні місіонера милосердя — це спеціальне покликання, яке дає йому повноваження у сповіді та проповідуванні Божого милосердя.

Отже, церква Святої Великомучениці Параскевії в селі Угри — це не лише духовний осередок громади, а й вагомий історичний символ, який пройшов крізь численні випробування. Від своєї першої згадки у 1515 році й до сьогодні храм був свідком пожеж, воєн, релігійних та політичних переслідувань, однак щоразу відроджувався завдяки силі віри та єдності місцевих жителів. Протягом ХХ століття церква пережила особливо тяжкі часи: радянську антицерковну політику, заборони, переслідування, нищення святинь, навіть бомбардування під час війни. Та попри все храм залишався духовною опорою для мешканців Угрів, а священники, які тут служили, нерідко ставали моральними лідерами громади. Історія церкви Святої Великомучениці Параскевії — це історія незламності, пам'яті, віри та відродження. Вона є важливою частиною духовної й культурної спадщини Городоччини та яскравим прикладом того, як храм може стати серцем громади на багато поколінь.

4.4. Церква у с. Вовчухи

Перші відомості про храм серед старих документів, які збереглися при церкві, у 1907 році віднайшов тодішній отець Василь Загаєвич і повідомив про них свого доброго знайомого Івана Франка, який опрацював їх і опублікував у третій книзі 83-му тому Записок Наукового Товариства імені Тараса Шевченка статтю «З сільського архіва». Називався той документ *Kosygnacya Realnosci Duchownych do "Cerkwi Wolezuskiey naleragych. Cerkiew Wolczuska do Cerkwi Dobrzanskiey koadonowana"*. Існує історія, що на Зелені Свята 1901 року у с. Вовчухи в гості до Василя Загаєвича приїздив Іван Франко. Так склалось, що через хворобу місцевого дяка, нікому було читати «Діяння апостолів» перед читанням священником основного Євангелія, а тому на прохання Василя Загаєвича його функції виконував Іван Франко. Сьогодні про цю подію нагадує меморіальна стела роботи скульптора М. Дмитріва [59, С. 120], яка була відкрита в селі 14 листопада 1993 року. З села Вовчухи Іван Франко вивіз цілу низку старих документів та стародруків, про що повідомив у пресі. За сприяння отця Василя було написано поему І. Франка «Мойсей».

Можна стверджувати, що до 1781 року в селі Вовчухи вже була дерев'яна церква (даталі її будівництва невідомі), але вона завалилась, а тому власник села на прославу Бога вирішив побудувати нову і це сталось у 1781 році [45, С. 32]. Люди греко-католицького віросповідання були прихожанами церкви в Добрянах. Новозбудована церква була на правах дочірньої церкви в Добрянах. Ктитором храму у Вовчухах був Фелікс де Карниці Карніцький.

На жаль, оригінал документу втрачений і вже неможливо дізнатись чиї підписи стояли під цією консигнацією (так латинською називали звичайну довідку). Вовчухівська парафія належала до Судово-Вишенського деканату Перемиської єпархії. Перший шематизм цієї єпархії вийшов латинською мовою 1828 року. Щодо вовчухівської парафії було подано відомості про те, кому присвячений храм, хто там священник, коли народився та коли рукопокладений, а також, які філії церкви входять у парохію та скільки в них

та у Вовчухах, як основній церкві, є вірян греко-католицького обряду.

Обов'язково подавали шематизми від першого випуску аж до останнього, кому належить село, тобто хто є його дідичем. На правах підпорядкованих церков до вовчухівської парохії належали Долиняни, що за три кілометри від Вовчухів з церквою Покрови та Попелі, де було тільки декілька родин греко-католиків, бо це була німецька колонія, а від 1865 року до парафії були долучені Родатичі, що за п'ять кілометрів від Вовчухів, з церквою Воздвиження Чесного Хреста.

У шематизмі 1914 року вказано, що дяком у селі є Микола Бренькіт. На основі даних шематизму відомо також про національний склад парохії. Щоправда, ті дані подано лише за 1894 рік повідомлено, що у трьох селах парафії латинників є 2500 осіб, греко-католиків - 701 особа. У 1926 році латинників стало 3400 осіб, юдеїв - 70 осіб, греко-католиків - 970 осіб. у 1928 році у Вовчухах було 507 греко-католиків, 6633 римо-католиків та 14 ізраїлітів. У Долинянах 287 греко-католиків, 576 римо-католиків та 6 ізраїлів. У 1932 році в Городятичах та Вовчухах латинників було 3892 особи та 22 євреїв. у 1937 році було вже 3966 римо-католиків та 22 визнавці мойсеєвої віри [17]. Українські землі, як показує статистика, були насильно колонізовані новим окупантом.

Після смерті отця Василя Загаєвича у храмі Святого Юрія діяла парафія московського патріархату до кінця 1980-х років, коли відбулось відродження парафії греко-католицької церкви [12].

В наш час функціонує дві християнські громади: у Храмі Святого Великомученика Юрія, збудований у 1911 році, належить до Городоцького деканату, Стрийської єпархії Українською греко-католицької церкви та у Храм Богоявлення Господнього, збудований у 2005 році, що належить до Городоцького деканату Львівської єпархії Православної Церкви України.

З 2023 року о. Петро Мандзяк призначений парохом парафії Святого великомученика Юрія у Вовчухах. Отець півтора роки служив у лавах ЗСУ.

Сьогодні ж він працює над проєктом збереження пам'яті воїнів, які загинули у російсько-українській війні.

Отже, Вовчухи є прикладом локальної церковної спільноти, де тісно переплелися давня духовна спадщина, жива традиція греко-католицької церкви та національно-культурні процеси Галичини. Завдяки діяльності отця Василя Загаєвича та Івана Франка парафія не лише зберегла свій архів, але й увійшла в історіографію України. Тяглість храмового життя, зміна конфесійних домінант, драматичні трансформації ХХ століття та сучасне відродження церковної спільноти засвідчують значущість релігійної історії Вовчухів у ширшому контексті духовного розвитку регіону.

4.5. Церква у с. Галичани

У різні часи та епохи історія розповідає про нелегкі, часом навіть драматичні події села Галичани та його жителів. Але людська віра у Бога була міцною та незламною і з кожним переломним моментом у житті тільки міцнішала. В знак своєї глибокої віри та любові до Бога у 1819 році жителі села Галичани побудували храм на честь святих безсрібників і чудотворців Косми і Даміана Асійських, де і по сьогоднішній день возносять свої молитви та знаходять душевний спокій (див. Додаток №1. Б5).

Опис історії церкви ми можемо розпочати з періоду II світової війни, коли парохом в селі був о. Володимир Демчук. Влітку 1941 року німці прибули Городок, до священника прибула делегація активних українців з Городка попросила взяти владу в місті. Робилося це для того, щоб не допустити приходу до влади в Городку поляків. Очевидно, що о.Демчук, погодившись на такий крок, мав би мати згоду з консисторії та митрополита А.Шептицького зокрема. У Городку для о.Демчука як повітового старости було виділене службове приміщення і він переселився туди, а в селі залишилося господарство [54, С. 188].

З 1945 року в селі протягом недовгого часу був священник о. Йосиф Винницький Радзевич. Після його смерті парафію став обслуговувати о.Горбачевський. Але теж був недовго, після нього прибув о. Богдан-Маркіян Горбачевський. На початку 1960-х років комуністична партія під керівництвом М.Хрущова взяла курс на побудову в СРСР комуністичного суспільства, в якому не передбачалося місця для релігії. До 1980 року релігія мала бути ліквідована. Замість священників мали керувати духовним життям людей партійні секретарі.

Церква в Галичанах була знята з обліку весною 1962 року. І О. Дорош їздив служити до Браткович. Люди ключ від церкви тримали, але без відправ обходитися не могли [54, 189]. Тому стали думати про інших священників. В ті часи було більше греко-католицьких священників, які залишилися без праці. То їх таємно запрошували до церкви: то провести відправу, то посвятити

паски. В середині 1960-х років директор школи Усик з головою колгоспу Шумкіним обирали місце під будівництво нової школи. В суспільстві поширювалася думка, що влада хоче розвалити церкву на цьому місці побудувати школу [54, 191]. Громада дала зрозуміти, що не допустить щоб церкву розібрали.

Коли була побудована нова школа, то люди трохи осмілилися. Приблизно у 1966-67 роках в церкві була дана нова підлога. Робили її ночами 7 чоловіків. Серед них були Дідик Іван, Садовий Іван, Василів Роман, Карапінка Микола, Якимович Стефан, Карапінка Іван. Та влада дізналася про "злочин" і всіх почергово викликали в Городок. Після цього випадку влада зробити в церкві колгоспний архів.

У 1989 році комуністична влада нормалізувала стосунки з церквою. Людям дозволили відкрити храми, хоча городоцька влада не поспішала це робити. Тому з села навіть кілька жінок їздили в Москву домагатися відкриття храму. Та коли там пішли на прийом в духовне управління, то отримали відповідь, що їхня церква давно вже має бути відкрита. Справу з її відкриттям штучно затягує місцева влада. Першу відправу в церкві провів о.Григорій з Речичан у 1989 році. Про відновлення діяльності церкви свідчить дата на фронтоні її будівлі.

16 серпня 1990 року громада УГКЦ зареєструвалася у райвиконкомі. Через рік, у 1991 році, був зареєстрований її статут, ухвалений на загальних зборах громади 2 червня 1991 року [17]. Як оповів представник громади УГКЦ Р.С.Василів, він виготовив для церкви хори довжиною 7,2 метра. Матеріал придбав за власні кошти. Теж зробив для церкви кілька нових дверей. Згодом збудував комірчину в кутку церковного подвір'я, щоб було де складати церковні речі. Стараннями Василюва церква була огорожена металевою огорожею, поміщеною між цегляними стовпами. Теж була виготовлена арка при вході на цвинтар. Церковна рада має контроль над касою і церква має кошти для ремонтів.

22 червня 1994 року статут УАПЦ був перереєстрований у Львові розпорядженням №596 обласної адміністрації на статут УПЦ КП. На реєстраційному документі стоїть печатка та підпис С.Давимуки [54, 183].

Заразу храмі почергову служать обидві громади. Громаду УПЦ КП (230 осіб) обслуговує о. Андрій Михайлович Сідляр. Громаду УГКЦ (480 осіб) обслуговує о. Андрій Гриценяк який мешкає в Городку. У 2000 році під церквою був споруджений пам'ятник честь 2000-ліття християнства. Після цього зліва від церкви була споруджена капличка в честь Богородиці. По периметру огорожі ростуть високі ясени. Під церковною огорожею влаштовані довгі лавки, на яких можуть посидіти та погомоніти люди. Площа перед церквою обсаджена молоденькими соснами.

ВИСНОВКИ

Сакральна архітектура Городоччини посідає особливе місце у системі історико-культурної спадщини України, виступаючи важливим показником духовного, соціального та культурного розвитку регіону. Її дослідження дає змогу глибше зрозуміти історичні процеси, локальні традиції та взаємозв'язок між архітектурними формами і соціальною динамікою місцевих громад. Архітектурні пам'ятки є не лише об'єктами матеріальної культури, а й носіями колективної пам'яті, духовних цінностей та моральних орієнтирів для населення.

Історія сакральних споруд міста Городка та сіл Городоччини виявляє значні прогалини у науковому вивченні. Багато документальних джерел було знищено під час воєн, пожеж або вивезено за кордон, що ускладнює повну реконструкцію подій і стану пам'яток. Географічне та політичне розташування регіону впливало на збереження архівних матеріалів: перебування під владою Польщі, Австрії та Радянської Росії призводило до втрат частини документів та обмежень у дослідженні. Разом із тим, частина джерел збереглася у місцевих архівах та бібліотеках Львова, що дозволяє досліджувати історію та трансформації сакральної архітектури.

У межах дослідження увага приділялася не лише самим спорудам, а й особам, які сприяли їхньому зведенню та підтриманню: фундаторам, благодійникам, священнослужителям і громадським діячам, чия діяльність була спрямована на збереження духовної і культурної спадщини та формування локальної ідентичності.

Серед ключових сакральних об'єктів міста Городка досліджено костел Воздвиження Чесного Хреста, церкви Святого Івана Хрестителя, Святого Миколая, Святого Духа і Святої Варвари, Преображення Господнього, святих Володимира і Ольги, Благовіщення, а також синагоги. Аналіз показав, що ці споруди відображають різні етапи історичного розвитку міста, культурні впливи, архітектурні традиції та зміни релігійного життя громади.

Сакральні споруди сіл Городоччини, таких як Черляни, Керниця, Угри, Вовчухи та Галичани, демонструють активну роль місцевих громад у їх підтриманні та відновленні. Збереження храмів у сільських громадах відбувалося завдяки жертвності мешканців та діяльності місцевого духовенства, що засвідчує стійкість релігійної традиції та колективної пам'яті.

Особлива актуальність дослідження сакральної архітектури Городоччини підкреслюється сучасними викликами, зокрема воєнними діями, що ставлять під загрозу культурну та історичну спадщину регіону. Особисто для мене, як жительки міста Городка, вивчення історії міста та його церков є важливим не лише з наукової точки зору, а й як елемент збереження пам'яті про наші традиції та духовні цінності. Усвідомлення цінності храмів для громади та держави, їхнє документування та аналіз набуває особливого значення у часи війни, коли будь-якої миті історичні та культурні об'єкти можуть опинитися під загрозою знищення.

Результати дослідження засвідчили, що сакральні споруди Городоччини є не лише пам'ятками архітектури, а й відображенням історичної долі місцевих громад, проявом духовної культури та жертвності людей. Попри руйнування, війни, переслідування та політичні трансформації, релігійне життя продовжувалося, а навколо храмів формувалася національна свідомість і згуртованість громад.

Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок про необхідність подальшого вивчення, систематизації та популяризації історії сакральної архітектури Городоччини. Документування, опис та комплексний аналіз цих пам'яток дозволять забезпечити їхню охорону, включення до туристичних, освітніх та культурних програм, сприятимуть сталому розвитку регіону та збереженню його унікальної ідентичності для майбутніх поколінь.

Список використаної літератури

1) Джерела:

1. *Falkiewicz K. Monografia powiatu Grodeckiego. Grodek, Naklad Rady pow. 1896. – S.140*
2. *Słownik geograficzny królestwa Polskiego I innych krajów słowienskich / Pod: red. F. Sulnierskiego T.II. Warszawa: “Wiek” Nowy – Świat, 1880. S. 458.*
3. *Sprawozdania grona. SK. Konserwatorow. Lwow1911. S. 21.*
4. *Władysław Jagiello jako opiekun miasteczka. // Pod: red. F. Jaworskiego . Lwow: “Matka Polska”, 1910. 109 с.*
5. *Державний архів Львівської області, фонд 123, опис 4, справа 56.*
6. *Джерела до історії України-Русі.1898. Т.4.*
7. *Документ Центрального державного історичного архіву України у Львові №201-16-3192, С. 12-14.*
8. *Документ Центрального державного історичного архіву України у Львові №201-16-3210, С. 9-10.*
9. *Історико-архітектурний опорний план. // Архів відділу охорони культурних пам'яток. Т. 3. Кн 2. Львів 1993. (Машинопис)*
10. *Люстрації Руського воєводства 1661-1665 р. II част. Львівська земля 1974р.*
11. *Літопис Руський (адаптація Л. Махновця). Київ, 1989. с. 375.*
12. *Матеріали Городоцького деканату УГКЦ. Архів Стрийської єпархії.*
13. *Матеріали історико-архітектурного опорного плану м. Городка. Львів, 1933 р. Архів ін-ту «Укрзахідпроектреставрація», арх. № ЛО259-6.*
14. *Петрушевич А. С. Сводная Галическо-русская летопись з 1600 по 1700 год. – Львів. 1878. 470с.*
15. *Документи відділу рукописів НЛБАН ім. В. Стефаника 5-1-918/І с.27.*
16. *План м. Городка і Городоцького ставу (кінець 18 ст.). ЦДІА у Львові, ф.720, оп.1, спр. 234.*
17. *Шематизм греко-католицького духовенства злученої єпархії Перемишлянської, Самбірської і Сяніцької. Перемишль, 1998.*

2) Література:

18. *Альтшіллер М. Головна будова міста // Серп і молот. 1986. №30. 12 с.*
19. *Альтшіллер М. Про що розповідають пам'ятки // Серп і молот. 1987. №37. 14 с.*
20. *Андрущишин О. Розпочато розкопки в церкві Городецького монастиря // Народна Думка. 2001. №11. 8 с.*
21. *Везденко С. Наша історія // Народна Думка. 1993. №32. 8 с.*
22. *Горак Р. Дім над річкою // Галицька Брама. 1999. №8. 8 с.*
23. *Кивелюк М. Місто мого дитинства // Народна Думка. 1996. № 45. 8 с.*
24. *Кузьменко М. Фарний костел відзначив своє 586-річчя з часу заснування // Народна Думка. 2005. № 30. 8 с.*
25. *Кивелюк М. Місто мого дитинства // Народна Думка. 1996. №45. 10 с.*
26. *Лопатнюк. І. Між ремонтами храму відстань у понад 60 років! // Народна Думка. 2003. №27. 8 с.*
27. *Могитич Р., Бачинська Л. Від сивої давнини до ХХ ст. // Галицька Брама. 1999. №8. 8 с.*
28. *Рибенчук М. Францишкани у Городку. Що було раніше? Костел чи церква // Галицька Брама. 1999. №8. 12 с.*
29. *Рибенчук М. Історія Городка у заголовках // Галицька Брама. 1999. № 11. 12 с.*
30. *Савка М. Городку 786...//Галицька Брама. 1999. №8. 14 с.*
31. *Садовський К. Городок будується // Зоря. 1959. №34. 8 с.*
32. *Світенко Л. ...Так ми незчулися, як опинились в Городку // Народна Думка, 2005. С. 5 .*
33. *Світенко Л. Іудейські храми-синагоги // Голос Ратуші. 1999. №8. 12 с.*
34. *Світенко Л. Костел Воздвиження Чесного Хреста // Народна Думка. 2004. №24. 8с.*

35. Світенко Л. Церква Благовіщення у Городку // Народна Думка. 2002. №16. 8 с.
36. Світенко Л. Церква святих Володимира і Ольги // Народна Думка. 2003. №33. 8 с.
37. Світенко Л. Церква Святого Духа і Святої Варвари // Народна Думка. 2004. №34. 8 с.
38. Світенко Л. Церква Святого Івана Хрестителя // Народна Думка. 2004. №26. 8 с.
39. Світенко Л. Церква Святого Миколая // Народна Думка. 2004. №2. 8 с.
40. Світенко Л. Церква та монастир ченців Студитського уставу – Преображення Господнього // Народна Думка. 2004. №36. 8 с.
41. Синагоги України // Вісник інституту Укрзахідпоектреставрацій. – 200X. № 9. С. 68.
42. Чорняк Г. Про реставрацію dbають лише ченці // Народна Думка. – 1997. №18. 8 с.

3) Монографії:

43. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944 рр.). Київ, 2004. Т. 1–2.
44. Гнатюк В. Іван Франко і Галичина. Львів, 1930. 196с.
45. Горак Р. Вовчухи — село при дорозі. Львів: Каменярь, 2018. 108 с.
46. Горак Р. Городок. Львів: Каменярь, 1997. 98 с.
47. Горак Р. Городок. Львів: Каменярь, 2023. 147 с.
48. Горак Р. Городок: Історико-краєзнавчий нарис. Львів: Каменярь, 1995. 132 с.
49. Горак Р. Церква Благовіщення в Городку. Львів, 2010. 209 с.
50. Грабовецький В. В., Гонало І. С. Городок. Історико-краєзнавчий нарис. Львів: Каменярь, 1968. 40 с.

51. Гуньовський І.М. *Природа і господарство Львівської області*. Львів: ЛДУ, 1990. 160 с.
52. *Історія міст і сіл УРСР*. Київ: Під ред. Тронько П. Т., 1968. 209 с.
53. Косик І. *Село Керниця в обіймах імперії*. Львів, 2005. 275 с.
54. Лаба В. *Історія села Галичани*. Львів, 2011. 215 с.
55. Лаба В. *Історія села Черляни від найдавніших часів*. Львів, 2007. 178 с.
56. Лиско В. *Без зерна неправди*. Львів: Каменярь, 1999. 108 с.
57. Нудельман В., Санжаровський І. *Розробка Стратегії розвитку територіальної громади: загальні засади методики*. Київ: Дата Банк Україна, 2002. 232 с.
58. Пархоменко В., Прошко В., Мавко П. *Стратегічне планування розвитку громади. Практичний посібник*. Львів: СПОЛОМ, 2002. 75 с.
59. Сіромський Р. *Нарис історії села Вовчухи*. Львів: Тріада плюс, 2004. 264с
60. Хоніксман Я. *Городок Львівський і Мостиська – єврейські общини яких нема*. Львів, 2003. 64 с.
61. Хоніксман Я. С. *Катастрофа львівського єврейства / Я. С. Хоніксман; Львівське об'єднання єврейської культури ім. Шолом-Алейхема*. Львів, 1993. 60 с.

4) Інтернет-сайти:

62. *Castles.com.ua* [Електронний ресурс] – Інформаційний портал про історико-архітектурні пам'ятки України. – Режим доступу: <http://www.castles.com.ua>. – Дата звернення: 05.11.2025.
63. *Church of the Exaltation of the Holy Cross in Horodok / UkraineTrek* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrainetrek.com/blog/architecture/church-of-the-exaltation-of-the-holy-cross-in-horodok/> – Дата звернення: 21.11.2025.
64. *Друтба – туристична енциклопедія України*. Церква святого Івана Хрестителя, Городок [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://photos.drymba.com/drb/000/207/20793_e07_ht8n1q.jpg – Дата звернення: 20.11.2025.

65. Drymba – туристично-краєзнавчий портал України. Церква та монастир ченців Студитського уставу – Преображення Господнього, Городок [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://photos.drymba.com/drb/000/208/20803_188_ht8n1t.jpg – Дата звернення: 21.11.2025.

66. Facebook. Синагоги, Городок [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://scontent.fiev21-1.fna.fbcdn.net/v/t1.6435-9/136670540_1075658286272718_5129898397563111100_n.jpg – Дата звернення: 21.11.2025.

67. Facebook. Церква у с. Угри (Святої Великомучениці Параскевії) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://scontent.fiev21-2.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/314378678_930565097913579_3100503198723005930_n.jpg – Дата звернення: 21.11.2025.

68. Благовіщенська церква (Городок) / Українська церковна архітектура [Електронний ресурс] – Львів: УЦА, 2023. – Режим доступу: <https://parafia.org.ua/UCA/usi/ukrajinske-vidrozhennya/lvivska-oblast/> – Дата звернення: 21.11.2025.

69. Городок / ViaRegiaUkraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://via-regia.org.ua/regions/lvivska/gorodok/> – Дата звернення: 20.11.2025.

70. Городок: пам'ятки архітектури Городоцького району / Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам%27ятки_архітектури_Городоцького_району – Дата звернення: 21.11.2025.

71. Матеріали Городоцького деканату УГКЦ / Архів Стрийської єпархії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rkc.in.ua/index.php?m=k&p=lvougouc> – Дата звернення: 14.10.2025.

72. Народна думка / І. С. Лопатнюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-71231> – Дата звернення: 20.11.2025.

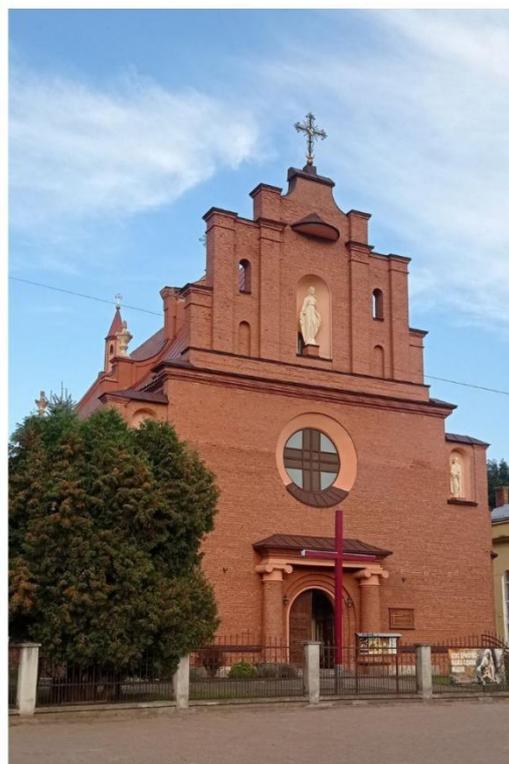
73. Старі карти міста Городок та околиць (XVIII–XX ст.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oldmaps.com.ua> – Дата звернення: 20.11.2025.

ДОДАТКИ

Додаток А – Сакральні споруди міста Городка

А1. Костел Воздвиження Чесного Хреста, Городок.

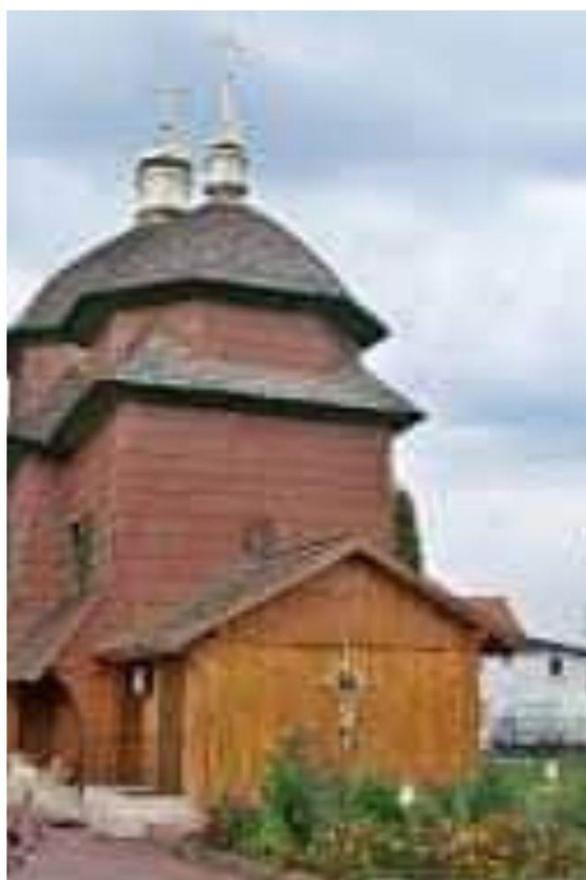
Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Воздвиження_Чесного_Хреста_\(Городок\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Костел_Воздвиження_Чесного_Хреста_(Городок)) (дата звернення: 20.11.2025).

А2. Церква святого Івана Хрестителя, Городок.

Друмба — туристична енциклопедія України (URL:

https://photos.drymba.com/drb/000/207/20793_e07_ht8n1q.jpg) (дата звернення: 20.11.2025).

А3. Церква святого Миколая, Городок.

UGCC – Публічна база сакральних споруд (URL: <https://map.ugcc.ua/pub/base/cc7818564f9217e1.jpg>) (дата звернення: 20.11.2025); Facebook. URL: https://scontent.fiev21-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/528053390_2199406943897841_917811135365005300_n.jpg... (дата звернення: 20.11.2025).

А4. Церква святого Духа і святої Варвари, Городок.

Google Images. URL: <https://encrypted->

[tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQwFiET79EKriPj5VnySjQiM_t_7ioYT-DVJg&s](https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQwFiET79EKriPj5VnySjQiM_t_7ioYT-DVJg&s) (дата звернення:
20.11.2025).

*А5. Церква та монастир ченців Студитського уставу – Преображення
Господнього, Городок*

Друмба — туристично- краєзнавчий портал України (URL:

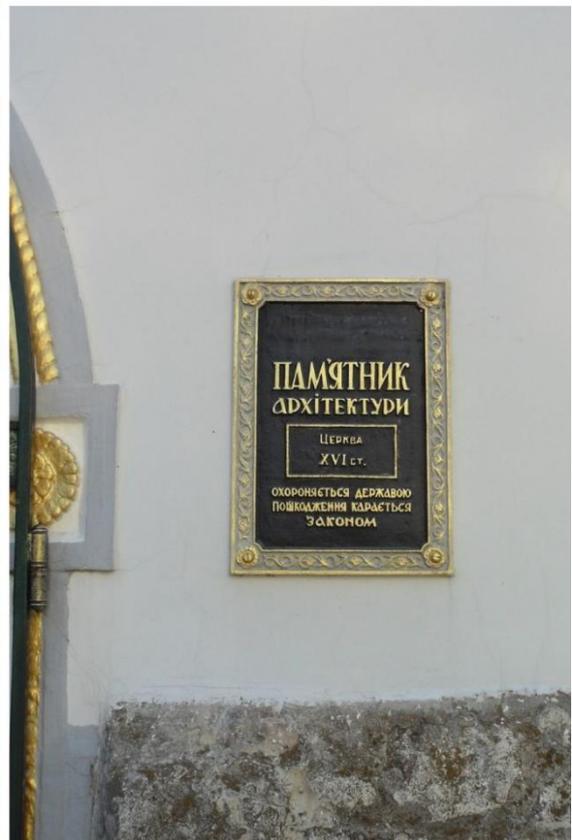
https://photos.drymba.com/drb/000/208/20803_188_ht8n1t.jpg (дата звернення: 21.11.2025)

А6. Благовіщенський храм, Городок.

Wikimedia Commons — *Annunciation church, Horodok* (URL:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Annunciation_church%2C_Horodok_%2801%29.jpg) (дата звернення: 20.11.2025).

А7. Церква святих Володимира і Ольги, Городок.

Google Images — прев'ю (URL:

https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSCfwb6VSs_A7M8c98bU-ovloYz5UIIjdjTlbw&s) (дата звернення: 20.11.2025).

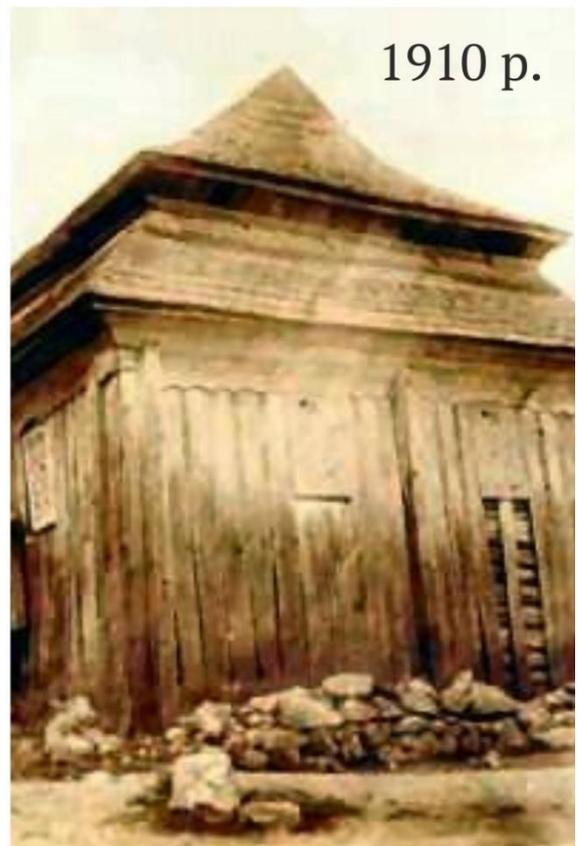

А8. Синагоги, Городок.

Facebook. URL: https://scontent.fiev21-1.fna.fbcdn.net/v/t1.6435-9/136670540_1075658286272718_5129898397563111100_n.jpg?... (дата звернення: 21.11.2025).

Irena Nowakowska-Acedańska). Городок, графіка 1934 року. Синагога в Городку.

Додаток Б – Сакральні споруди сіл Городоччини

Б1. Церква у с. Черляни (Преображення Господнього)

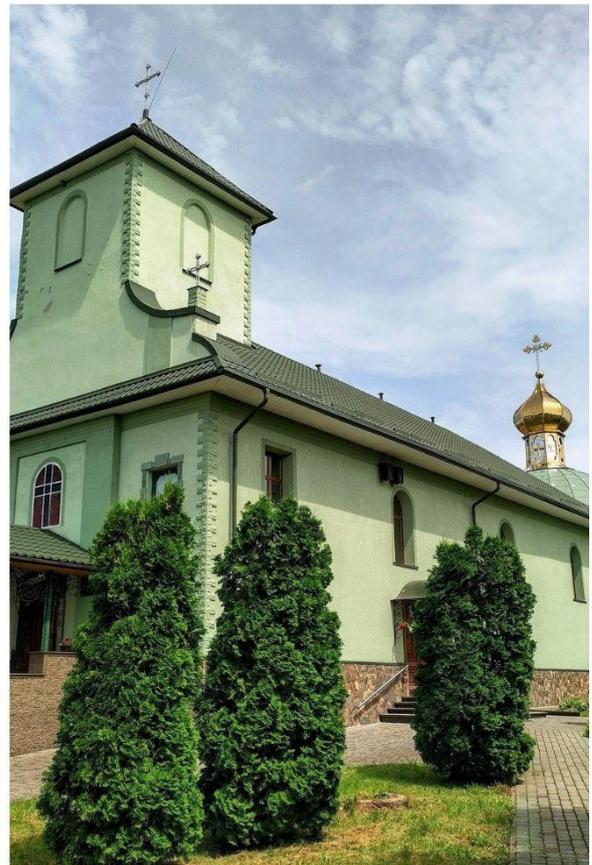
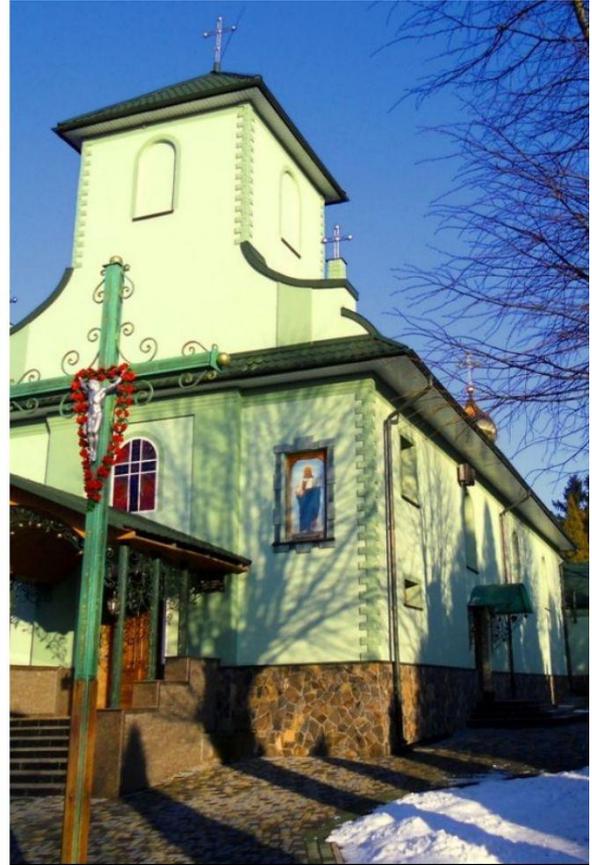
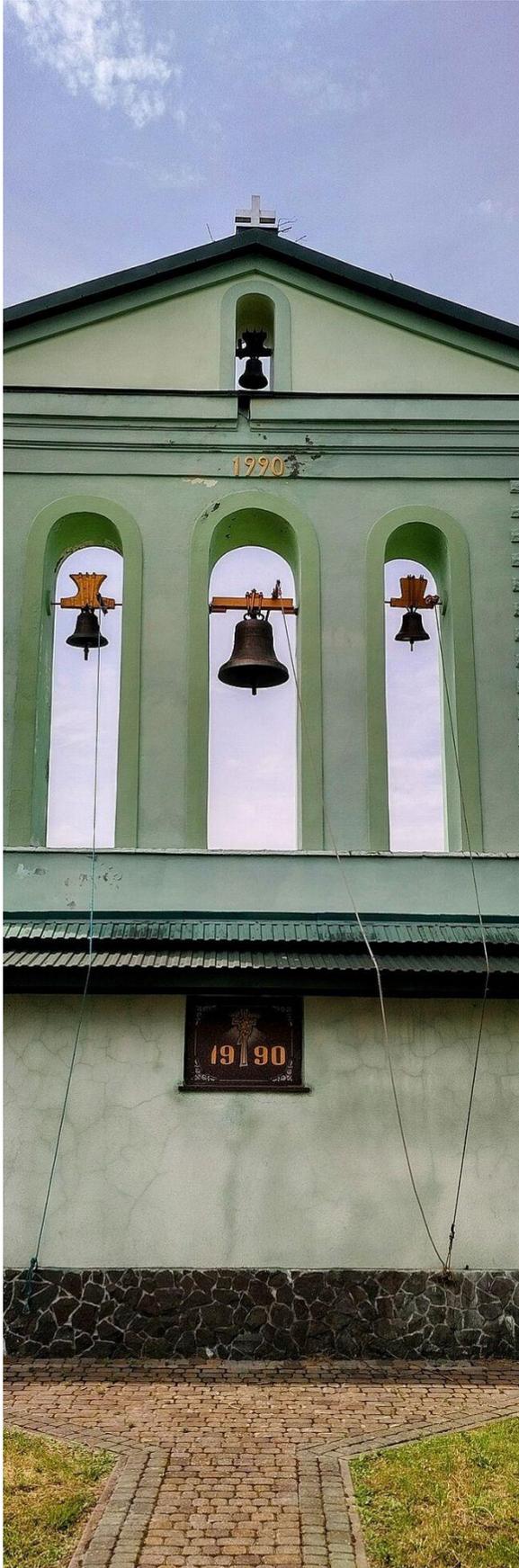
Instagram. URL: <https://www.instagram.com/p/CCT5RDagFmw/?igsh=...> (дата звернення: 20.11.2025)

Б2. Церква у с. Керниця (Воздвиження Чесного Хреста Господнього)

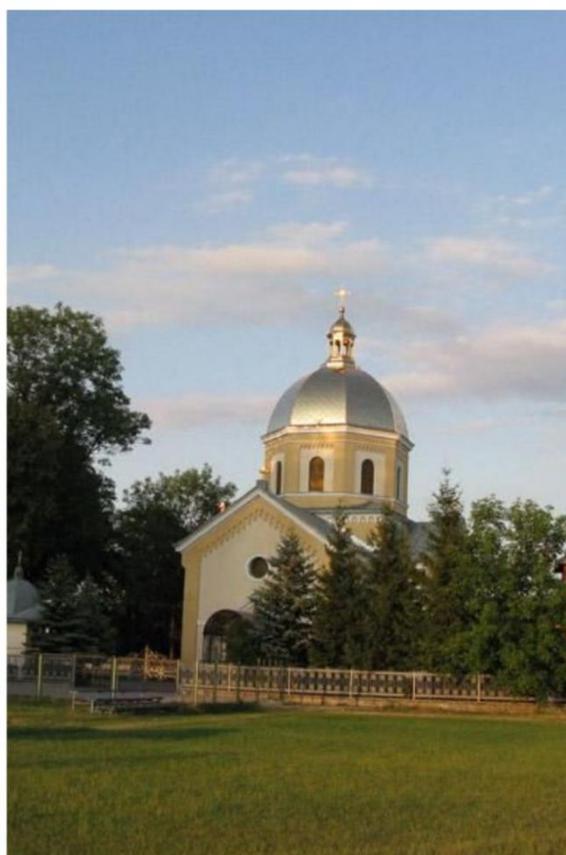
Facebook URL: <https://scontent.fiev21-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808->

6/490669833_1159958462776638_2500361824790007501_n.jpg (дата звернення: 20.11.2025).

БЗ. Церква у с. Угри (Святої Великомучениці Параскевії)

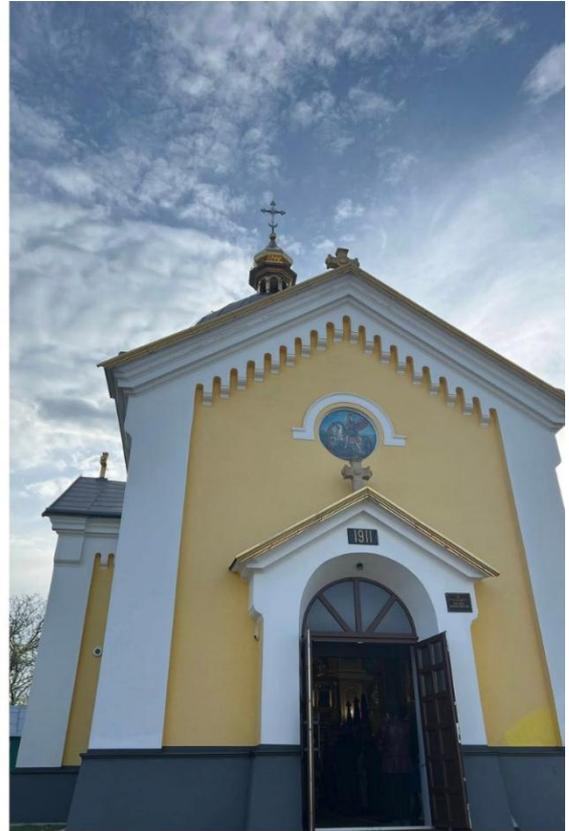
Facebook URL: https://scontent.fiev21-2.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/314378678_930565097913579_3100503198723005930_n.jpg (дата звернення: 21.11.2025).

Б4. Церква у с. Вовчухи (Святого Великомученика Юри)

Google URL: <https://encrypted->

[tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQh7bBKSH79YjbSQPbzGpkcz5c7MQw7GgsYIg&s](https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQh7bBKSH79YjbSQPbzGpkcz5c7MQw7GgsYIg&s) (дата звернення: 20.11.2025).

Б5.Церква у с. Галичани (Косми і Даміана Асійських)

Wikimedia URL:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/89/Церква_Косми_і_Дем'яна_Галичани.JPG/986px-Церква_Косми_і_Дем'яна_Галичани.JPG (дата звернення: 21.11.2025).

